

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Historicko-literární studia

Denisa Šmejdová

JIŘÍ SUMÍN

Typologie ženských postav v jeho dílech

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří STUDENÝ, Ph.D.

2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Denisa Šmejdo**
Osobní číslo: **H21078**
Studijní program: **B0288A090002 Historicko-literární studia**
Téma práce: **Ženské postavy v tvorbě Jiřího Sumína**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Jiří Sumín, vlastním jménem Amálie Vrbova, byla česká spisovatelka přelomu 19. a 20. století. Ve svém díle mnoho místa věnovala pozici ženy ve společnosti. Úkolem studenta/ky bude na základě vybraných děl vytvořit typologii ženských postav a analyzovat jednotlivé typy v dobovém kontextu.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Forma zpracování

Seznam doporučené literatury:

Literární tvorba Jiřího Sumína.

OPELÍK, Jíří. Odepsaná. In: Jiří SUMÍN. *V aréně života*. Ostrava 1973.

PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. Praha 1937.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha 2011.

BUZKOVÁ, Pavla. Ženy v české literární tvorbě na přechodu do 20. století. In: Bednaříková-Turnwaldová

R. (ed.), *Česká žena v dějinách národa*, Praha 1940, s. 205-226.

HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*, Praha 2009.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jiří Studený, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

31. března 2021

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. března 2024

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlašuji:

Práci s názvem *Jiří Sumín: Typologie ženských postav v jeho dílech* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Denisa Šmejdivá, 2024

.....

Anotace

Ve své bakalářské práci *Jiří Sumín: Typologie ženských postav v jeho dílech* se budu věnovat osobě, dílu a především rozboru různých typů ženských hrdinek v románech, novelách a povídkách spisovatelky Amálie Vrbové, které napsala pod pseudonymem Jiří Sumín. V první části práce přiblížím život Amálie Vrbové, ve druhé části shrnu její celoživotní literární dílo (včetně děl, které nenapsala pod jménem Jiří Sumín) a ve třetí části rozeberu čtyři základní typy ženských postav, jimž je v jejím díle věnována největší pozornost. Následně do těchto kategorií zařadím postavy z konkrétních děl (zde budu ovšem používat pouze beletrii psanou pod jménem Jiří Sumín). Na těchto příkladech se pokusím přiblížit styl vykreslení ženy 19. století a všeho, co k danému tématu patří z pera spisovatelky, která se touto problematikou ve svých dílech zabývala v hojné míře.

Klíčová slova: Jiří Sumín, Amálie Vrbová, spisovatelé, romány, venkovský realismus, česká literatura 19. století, ženská literatura, český venkov, život v 19. století, emancipace, postavení ženy ve společnosti

Abstract

In my bachelor's thesis *Jiří Sumín: Typology of female characters in his works* I will focus on the person, the work and above all the analysis of different types of female heroines in the novels, novellas and short stories of the writer Amálie Vrbová, which she wrote under the pseudonym Jiří Sumín. In the first part of the work, I will introduce the life of Amálie Vrbová, in the second part I will summarize her lifelong literary work (including works that she did not write under the name Jiří Sumín), and in the third part I will analyze the four basic types of female characters to whom the most attention is paid in her work. Subsequently, I will include characters from specific works in these categories (here, however, I will only use fiction written under the name Jiří Sumín). Using these examples, I will try to approximate the style of describing a woman of the 19th century and everything that belongs to the given topic from the pen of a writer who dealt with this issue in her works in abundance.

Keywords: Jiří Sumín, Amálie Vrbová, writers, novels, rural realism, czech literature of 19th century, female literature, czech countryside, lifestyle in 19th century, emancipation, woman's status in society

Obsah

Úvod	1
Vysvětlivky	2
1. Jiří Sumín čili Amálie Vrbová	3-4
2. Dílo Jiřího Sumína	5-17
2.1.1 Žánrová charakteristika tvorby	6-7
2.1.2 Témata tvorby	8-9
2.1.3 Charakteristické znaky Sumínova psaní	10-11
2.2 Zařazení díla Jiřího Sumína do kontextu prostředí a doby	12-13
2.3 Porovnání s dílem současníků Jiřího Sumína	14-16
2.4 Kritické ohlasy Sumína a jeho děl	17
3. Typologie ženských postav v dílech Jiřího Sumína	18-45
3.1 Sumínovo pojetí ženské postavy	19-21
3.1.1 Žena jako manželka	22-27
3.1.1.1 Příklady v dílech	24-27
3.1.2 Žena bez manžela	28-31
3.1.2.1 Příklady v dílech	30-31
3.1.3 Neprovdaná žena	32-37
3.1.3.1 Příklady v dílech	35-37
3.1.4 Žena jako matka	38-43
3.1.4.1 Příklady v dílech	41-43
3.2 Krátká zmínka o Sumínově pojetí mužských postav	44-45
Závěr	46-47
Zdroje	48-50

Seznam použité literatury	48-50
Beletrie	48
Odborná literatura	49-50

Úvod

Tato bakalářská práce se bude věnovat životu a dílu spisovatelky Amálie Vrbové, píšící pod pseudonymem Jiří Sumín. Největší pozornost zde bude věnována Sumínovu vyobrazení ženských postav a jejich osudů. Tyto postavy budou ve třetí kapitole této práce roztrženy do čtyřech základních kategorií podle charakterových archetypů, kde jim bude věnována podrobnější pozornost. V podkapitole u každé kategorie budou následně rozebrány některé její nejvýraznější představitelky ze Sumínova díla. Předešlé dvě kapitoly budou shrnovat stručný náhled na život a literární dílo Sumína.

Práce se pokusí přiblížit, kým vlastně Amálie Vrbová byla a čeho se snažila ve svém díle dosáhnout. Široké veřejnosti je toto jméno téměř neznámé a věnuje se mu jen velmi málo odborných prací. Toto bude přispění do této množiny, která se zabývá touto spisovatelkou, jejíž dílo má potenciál být velkým přínosem pro českou literární kulturu nejen pro své literární kvality, ale i jako unikátní svědectví své doby. Nahlédnuto bude prostřednictvím jejího díla především na téma postavení žen ve společnosti a snahy o ženskou rovnoprávnost – tato témata jsou dosti relevantní i v dnešním světě.

Použité zdroje budou odborná literatura věnující se době, ve které Sumín psal a kterou se ve svých dílech zabýval, ženské literatuře té doby či tématům, kterým se věnoval. Inspirací pro výběr většiny titulů odborné literatury mi byla bakalářská diplomová práce *Vybraná díla Jiřího Sumína* Šárky Kozákové (zde také citované) a diplomová práce *Jiří Sumín* Mgr. Martiny Michnové. Pro výběr zdrojů primární literatury čili beletristických děl budu vycházet ze souhrnu jejich obsahů v jiných pracích, podle čehož se rozhodnu, které je pro mé účely a můj výzkum nejrelevantnější. Zároveň budu mít snahu se soustředit spíše na ta známější Sumínova díla z řad románů, novel i povídek.

Vysvětlivky

V průběhu této práce budu pro titulního Jiřího Sumína ve většině zmínek používat mužský rod, navzdory tomu, že se jedná o pouhý mužský pseudonym u ženské spisovatelky. Ženský rod použiji pouze v částech práce, kde se mluví výhradně o Amálii Vrbové bez kontextu s její prací, kterou publikovala pod jménem Sumín. Jinak se budu, hlavně tam, kde budu rozebírat dílo jmenované, řídit gramatickými pravidly platící pro mužská jména. Rozhodla jsem se tak pro větší přehlednost a lepší vyznění práce. Inspirací mi pro to byla už zmíněná bakalářská diplomová práce *Vybraná díla Jiřího Sumína*.

Různé jazykové odchylky od současného úzu v citovaných pasážích jsou zde přítomné z důvodu autenticity a snahy o přesné, neupravené předložení citovaného materiálu – ony chyby jsou výsledkem dobových gramatických odlišností, nespisovné mluvy či dialektu. Tyto odlišnosti jsou přítomné jak v použité beletrii, tak i ve starší odborné literatuře.

Přímé citace jsou zde na většině místech ponechané v plném, nezkráceném znění oné citované pasáže (často se jedná o odstavec). To je z důvodu relevance celého obsahu citované části k mému textu, přičemž ho není třeba nijak zkracovat či upravovat. Některé citace mohou být tak velmi rozsáhlé.

Všechny přímé citace budou v kurzívě, stejně jako názvy všech zmíněných literárních děl.

1. Jiří Sumín čili Amálie Vrbová

Amálie Vrbová (známější pod svým literárním pseudonymem Jiří Sumín) se narodila 9. října 1863 v Uhřicích v okrese Přerov na Hané v místním mlýně. Její matka byla v době jejího narození již dříve dvakrát ovdovělá Apolonie Vrbová, rozená Oralová, a jejím otcem byl mlynářský pomocník Jan Vrba. Amálie byla nejstarším dítětem svých rodičů, kteří uzavřeli sňatek 8 měsíců před jejím narozením. Dětství prožila na Cvrčovském mlýně v obci Lobodice, kde také navštěvovala první rok základní školu. Vyšší třídy vychodila v Tovačově, kde krátce bydlela u soukromé učitelky, kde získala mimo jiné své první hlubší znalosti cizích jazyků a literatury. Jako dítě byla fyzicky velmi slabá a často nemocná, až do té míry, že bylo štěstím, že se dožila vysokého věku. Ve věku deseti let se rozpadlo manželství jejích rodičů a v té době malá Amálie přestoupila do klášterního penzionátu ve Frýdlantě nad Ostravicí, kde se vyučovalo v němčině. Roku 1882 se s matkou a sourozenci přestěhovala do Přerova. V Přerově prožila celý život jako neprovdaná žena. Po matčině smrti dlouho bydlela se svými sourozenci. Napsala tam také své literární dílo, ve kterém nezřídka čerpala se svých vlastních životních zkušeností. Zemřela 11. listopadu 1936 ve věku 73 let na mozkovou mrtvici.¹

Amálie měla už od raného věku velký zájem o kulturu; od dětství hrávala v ochotnickém divadle a později se v Přerově zapojila do spolku Tyl. Největší její zálibou byla však literatura. Nejprve začala psát krátké povídky a básně zveřejněné v *Národních listech*. Přispívala také do brněnského měsíčníku *Niva* nebo do *Domáci hospodyně*. Všechny tyto příspěvky publikovala pod pseudonymem.² Jméno Jiří Sumín se také objevuje například v almanachu *Máj*, v časopisech *Lumír*, *Květy* či *Matice moravská* nebo v *Evě: měsíčníku pro vzdělávání českých žen a dívek*.³

¹ KYSELÝ, Bohumil. Amálie Vrbová: (Jiří Sumín) (1863 - 1936). [online]. Kojetín: Měks Kojetín, 2009. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/galerie-rodaku/amalie-vrbova>

² Tamtéž.

³ Hledání v Národní digitální knihovně, oddíl *Noviny a časopisy*, klíčové slovo *Jiří Sumín*. [cit.2023-11-01]. Dostupné z: <https://ndk.cz/>

Velkou literární inspirací, neboť byla již od raného věku vášnivou čtenářkou, jí byl polský spisovatel Józef Ignacy Krasiński. Z jeho románu *Podivíni* také převzala svůj nejslavnější pseudonym Jiří Sumín.⁴ Dále si velmi oblíbila francouzskou a ruskou realistickou prózu (hlavně de Balzaca, Zolu, Stendhala nebo Dostojevského). Četbou si doplňovala vzdělání, jehož nemohla plně dosáhnout ve školních lavicích kvůli jejímu špatnému zdravotnímu stavu znemožňujícímu její pravidelnou školní docházku.⁵ Díla zmíněných spisovatelů ji nepochybně ovlivnila v její vlastní literární tvorbě, čemuž se budu ještě věnovat v kapitole Dílo Jiřího Sumína.

Jejími dalšími, méně užívanými literárními pseudonymy byly Jaroslava (psaná také Jar.) Svitavská a Serafína (nebo také Fina) Svitavská.⁶ Pod těmito jmény také začala svou literární dráhu, a to psaním kratších povídek a básní do *Národních listů*, *Nivy* nebo *Domácí hospodyně*.⁷ Jméno Serafína by teoreticky mohlo pocházet také z Krasińského díla, konkrétně z *Deníku Serafíny* (*Dziennik Serafíny*, 1876).

Zajímavým zdrojem informací o životě a tvorbě Jiřího Sumína je spisovatelův nekrolog napsaný Gabrielou Preissovou a vydaný ve formě brožurky s názvem *Jiří Sumín*. Samotnému životu spisovatelky, který popisuje jako vnitřně bohatý, ale v mnohém nenaplněný a nešťastný, věnuje autorka pouze prvních pár stránek. Ve zbytku se věnuje Sumínovu dílu a postavám v něm a zvláště jejich osobité charakteristice inspirované vlastním životem Amálie Vrbové. Jak Preissová sama napsala: „*Vyznala se v postavě své hrdinky za sebe, že si rozumějí navzájem.*“⁸

⁴ KYSELÝ, Bohumil. Amálie Vrbová: (Jiří Sumín) (1863 - 1936). [online]. Kojetín: Měks Kojetín, 2009 [cit.2023-10-30].

Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/galerie-rodaku/amalie-vrbova>

⁵ FORST, Vladimír – OPELÍK, Jiří – MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. část*. [online]. Praha: Academia, 2008. s. 420. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:5a5aef90-3deb-11eb-a9f6-005056827e51>

⁶ Tamtéž. s. 421.

⁷ KYSELÝ, Bohumil. Amálie Vrbová: (Jiří Sumín) (1863 - 1936). [online]. Kojetín: Měks Kojetín, 2009

⁸ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amálie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 5. [cit.2023-11-03]. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

2. Dílo Jiřího Sumína

Celá tvorba Jiřího Sumína se skládá z prozaických svazků, tedy z románů, novel a povídkových knih, pokud nepočítáme jeho prvotní básnické a dramatické pokusy. Jeho prvotina je *Z doby našich dědů* (1895), vesnický příběh, první dílo psané pod jménem Sumín. Následovaly románové studie *Zapadlý kraj* (1898) a *Věště* (1899) a mnoho povídek vydaných ve svazcích *Úskalím* (1900), *V samotách duší* (1902), *Podle cest* (1909), *Když vlny opadly* (1910), *Příčina rozvodu a jiné povídky* (1913) a *Povídky skoro neuvěřitelné* (1937; vydáno posmrtně). Nejvíce se proslavil svými romány, a to především *Spásou* (1908) a *Zrádnými proudy* (1904).

Jiří Sumín se ve svých knihách orientoval téměř výhradně na život na moravském venkově ve druhé polovině 19. století.

2.1.1 Žánrová charakteristika tvorby

Otázka uměleckého směru v případě tvorby Jiřího Sumína se týká především poměru dvou literárních směrů: realismu a naturalismu. Sumína samotného bych zařadila spíše k vesnickému realismu ve stylu Terézy Novákové nebo Karla Klostermanna, ale v jeho díle lze nalézt i prvky naturalismu.⁹ V následujícím odstavci uvedu pohled odborníků zabývajících se Sumínovým dílem a jejich pohled na toto téma.

Pohledy na tuto otázku jsou různé, v závislosti na interpretaci Sumínovy tvorby. Odborné publikace věnující se Sumínovi se názorově obecně rozcházejí jen málo, odlišnosti jsou především v míře naturalistického vlivu na jeho dílo a v tom, jak moc je ho tam kdo ochoten vidět. Například Jan Frič ve své učebnici *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium* přímo označil Sumína za naturalistickou spisovatelku (v kapitole *Román realistický a naturalistický v literatuře české*).¹⁰ Sumínovo jméno řadí vedle Josefa Šlejhara a Karla Matěje Čapka, nejvýznamnějších českých naturalistických spisovatelů. Píše o protikladu atmosféry slunečné pohody a dobromyslnosti typické hanácké vesnice té doby a Sumínově ponurém popisu plném temnoty a zvrácenosti.¹¹ Taktéž *Rukověť dějin české literatury* Jana Menšíka řadí Sumína do kapitoly *Ohlasy naturalismu* spolu s Vilémem Mrštíkem, Josefem Merhautem a opět se Šlejharem a Čapkem. Autor zmiňuje zachmuřenou náladu a naturalistické líčení stinných stránek života spolu s psychologickým popisem charakterů jeho ženských postav a jejich osudů.¹² Tyto dva zdroje se přiklání spíše k silnému naturalistickému výkladu Sumínova díla. Jan Máchal ve svých knižně vydaných přednáškách *O českém románu novodobém*, kde se k Sumínově dílu vyjadřuje značně kriticky, zdůrazňuje naturalistickou metodu přítomnou v narativu jeho děl. Jako jeden z mála však na tento rys pohlíží jako na něco negativního. Jeho interpretace spojuje Sumína s naturalismem spíše povrchově, jako by si propůjčil jen některé naturalistické metody za účelem

⁹ Tvrzení podpořené odbornou literaturou dále v této kapitole.

¹⁰ Zde jde o příručku dobovou, která zachycuje tehdejší mínění.

¹¹ FRÍČ, Jan. *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1930. s. 223-224. [cit.2023-10-30].

Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:cc896380-e6c2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

¹² MENŠÍK, Jan. *Rukověť dějin české literatury*. [online]. Praha: Bursík & Kohout, 1919. s. 49.

[cit.2023-10-31]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:e42092a0-a831-11e2-b6da-005056827e52>

ozvláštnění svého psaní.¹³ Katalog vydaný k výstavě *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní*¹⁴ pořádané v letech 2017-2018 v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně se tomuto tématu věnuje také. Konkrétně autorka Petra Kožušníková k žánrům Sumínovy tvorby přistupuje tak, že řadí některá jeho díla přímo k určitému směru. Například první čtyři Sumínovy sbírky, *Z doby našich dědů*, *Zapadlý kraj*, *Věště* a *Potomstvo* přiřazuje k regionálnímu realismu, soubor povídek *Úskalím* k vitalistickému naturalismu a *V samotách duší*, *Dvě novelly*, *Když vlny opadly* a *Příčina rozvodu a jiné povídky* k sociálnímu naturalismu, v čemž odkazuje i na studie Jiřího Opelíka.¹⁵ Opelík sám ve svém doslovu k vydání Sumínovy knihy povídek *V aréně života* zase mluví o vitalistickém naturalismu a o s ním spojenou fascinaci životem i přes to, že si uvědomujeme jeho neúprosně ničivou stránku a s tím související bezmoc. Odkazuje zejména na jeho knihy *Úskalím* a *V samotách duší*. Zároveň mluví o více typickém sociálním naturalismu zabývajícím se úpadkem nižších společenských vrstev.¹⁶

Obecně je tedy přijímané, že Sumín patří k realistickým spisovatelům a že v jeho díle jsou přítomné i znaky naturalismu.

¹³ MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém*. [online]. Praha: Springer, 1902. s. 130-131. [cit.2023-10-29]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:56d49ee0-2f0c-11eb-bd18-005056827e51>

¹⁴ Zde jde naopak o současné pojetí tématu.

¹⁵ KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra: „*Plač Aničko, ty jsi hodnější!*“ aneb groteskní a ironické v povídkové tvorbě Jiřího Sumína In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017, s. 53.

¹⁶ OPELÍK, Jiří: *Odepsaná* In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 313.

2.1.2 Témata tvorby

„Povídky Jiřího Sumína představují velice pestrou škálu témat a způsobů jejich ztvárnění. Snad také skutečnost, že jeho tvorba není snadno zařaditelná, paradoxně přispěla k tomu, že postupně vymizela z povědomí širšího čtenářstva.“

Takto podobu Sumínovy tvorby charakterizuje katalog *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní*.¹⁷ Sumín se skutečně ve svých dílech věnoval mnoha tématům, některá jsou důležitější než jiná. Sumín se ve své tvorbě soustředil na prostředí vesnice, popřípadě menšího města a osudu lidí tam žijících – většina těchto osudů bylo tragických a měly nešťastný konec a hlavní protagonisté byly ve většině případů ženské postavy. Mnoho Sumínových děl spojují stejná témata a mnoho těchto témat se vztahuje právě k osudu ženských postav. Například v povídce o chudé, svobodné dívce, která je obětí nenávisti svého okolí zrozené z pověrčivosti¹⁸, se Sumín zabývá tématem předsudků v tehdejší společnosti a diskriminace neprovdaných žen. V příběhu o nešťastné manželce hrubého opilce¹⁹ je zase přítomné téma domácího násilí a postavení ženy-manželky v manželství i ve společnosti. Oba případy mají obecnější témata společná, například postavení žen v té době nebo význam manželství v životě tehdejší ženy.

Jan Frič v již zmíněných *Dějínách literatury československé pro vyšší průmyslové školy*, (...) jmenuje některá témata Sumínových děl, díky kterým je možné ho zařadit mezi naturalisty. Je to omezenost lidí a jejich předsudků spojených s tendencí odsuzovat, špatná morálka, bezcitná a hrubá výchova dětí, žalostné postavení ženy-manželky v rodině a vůbec ve společnosti a diskriminace pramenící z rozdílných společenských postavení.²⁰ Jiří Opelík ve svém doslovu *Odepsaná* v antologii *V aréně života* se tématům Sumínovy tvorby také věnuje a zmiňuje například témata rozkolu mezi generacemi v rodině i ve společnosti (s odkazem na dílo

¹⁷ KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra: „*Plač Aničko, ty jsi hodnější!*“ aneb groteskní a ironické v povídkové tvorbě Jiřího Sumína In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017, s. 53.

¹⁸ Povídka *Bosorka*.

¹⁹ Jeta z románu *Zrádné proudy*.

²⁰ FRÍČ, Jan. *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1930. s 223-224. [cit.2023-10-30].

Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:cc896380-e6c2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

Potomci), nedostatečné péče až zanedbávání nemocných dětí (*Věště*), náboženského fanatismu spojeného s neinformovaností a pověřčivostí (*Spása*) nebo sociální rozdíly, diskriminace na základě majetku a společenský vzestup (*Zrádné proudy*).²¹ *Lexikon české literatury* zase zmiňuje zajímavý prvek charakteristický pro naturalismus – myšlenku determinismu. Zde zmiňuje jako příklad soubor povídek *Úskalím*.²²

V jeho díle jsou však přítomná jiná témata, například by se dalo mluvit o příklonu k tehdejší formě feminismu (čili emancipaci), což nebylo nijak neobvyklé pro ženské spisovatelky té doby.

²¹ OPELÍK, Jiří: Odepsaná In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 309-317.

²² FORST, Vladimír – OPELÍK, Jiří – MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. část*. [online]. Praha: Academia, 2008. s. 420. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:5a5aef90-3deb-11eb-a9f6-005056827e51>

2.1.3 Charakteristické znaky způsobu Sumínova psaní

V souvislosti se stylem psaní Jiřího Sumína můžeme mluvit o prostředcích charakterizujících jeho tvorbu, dílo a také i jistě jeho spisovatelskou osobnost.

V katalogu *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní* je zmíněno Sumínovo použití hořké ironie a temnějšího humoru jako součásti naturalistického zasazení jeho příběhů. Autorka kapitoly odkazuje především na manželské spory dvou hlavních postav v povídce *Příčina rozvodu* nebo na ironické a groteskní prvky v expozici povídky *Živitelé*.²³ Také se tu popisuje autenticita patrná ze Sumínových děl, neboť vycházel ze vzpomínek na své dětství a dospělý život prožitý na hanáckém venkově. S tím souvisí jeho snaha podat nijak neidealizovaný obraz venkovského života spolu s důrazem na jeho temné stránky. Jako prostředníky k tomuto narativu si Sumín volí různé typy ženských postav v různých životních situacích, které jsou někdy vypravěči děje a jindy pouze postavami, o kterých někdo vypráví. Na jejich příběhu Sumín poukazuje na ona negativa zmíněného prostředí a doby.²⁴

Jan Máchal se ve svém *O českém románu novodobém* vyjadřuje k Sumínově spisovatelském stylu v dosti hojné míře. Z velké míry je to negativně a celá pasáž o Sumínově díle působí dojmem literární kritiky ve stylu Šaldy nebo Černého. Nicméně vyznění textu snižuje fakt, že autor označuje autorčino pravé jméno jako Anna. Popisuje zde způsob, kterým Sumín „barví text na černo“ a využívá drastických a přehnaných efektů pro dramatizování a zvýraznění textu, což, podle něho, značně snižuje uměleckou hodnotu textu. Zmíněný rys je podle něho Sumínovou největší chybou, stejně jako používání efektů, kterých úmyslem je udělat dojem na čtenáře. Doporučuje mu je opustit a závěrem říká: „*Odloží-li spisovatelka svou dosavadní manýru, čtenáře úmyslně strašit, děsit a napínat, pohledne-li životu bez černých skel přímo do*

²³ KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra: „*Plač Aničko, ty jsi hodnější!*“ aneb groteskní a ironické v povídkové tvorbě Jiřího Sumína In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 54.

²⁴ HECZKOVÁ, Libuše: „*Nepřišla jsem blbá na svět...*“ In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 61-62.

očí, může svým uměním, které je opravdu vzácné, dospěti k pronikavému znázornění života a jeho pravdivých zjevů.“²⁵

Gabriela Preissová ve svém nekrologu *Jiří Sumín* zmiňuje používání spojení hořkosti naturalismu s ironickým nadhledem nad bezmocí v životě inspirované francouzským realismem. Mluví také o vyjádření soucitu nad trpícími lidskými charaktery, které zase mělo kořeny v Rusku, konkrétně jmenuje dílo Dostojevského. Zdůrazňuje také individualitu a výjimečnost Sumínova psaní.²⁶

Nakonec také mnoho zdrojů zmiňuje Sumínovy sklony k autobiografickému psaní, většinou zaobalenému ve fiktivním, originálním příběhu. Již několikrát zmíněný Jiří Opelík ve svém doslovu *Odepsaná* poukazuje například na autobiografické rysy v povídce *Věště*, kde je popsán osud nemocného dítěte. To dává do souvislosti s tím, jak se musel Sumín sám v dětském věku potýkat se špatným zdravotním stavem.²⁷

²⁵ MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém*. [online]. Praha: Springer, 1902. s. 130-131.

[cit.2023-10-29]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:56d49ee0-2f0c-11eb-bd18-005056827e51>

²⁶ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 7. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

²⁷ OPELÍK, Jiří: *Odepsaná* In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 310.

2.2 Zařazení díla Jiřího Sumína do kontextu prostředí a doby

Jiří Sumín žil na přelomu 19. a 20. století, ale jeho dílo se řadí do literatury století devatenáctého, a to navzdory tomu, že většina jeho knih oficiálně vyšla až po roce 1900. Jméno *Jiří Sumín* se obvykle nachází v odborných publikacích věnujících se právě české literatuře 19. století nebo díle ženských spisovatelek, popřípadě žánrech jako venkovský realismus, moravský realismus nebo realistická próza.

Konkrétně realistická próza, inspirovaná v mnohém literární tvorbou májovců, viděla v zasazení do prostředí venkova ideální prostředek ke zobrazení hodnotových přežitků ještě z dob romantismu a preromantismu.²⁸ Prostředí klidné přírody venkova mělo totiž sloužit jako kulisa k příběhům lidských osudů, vztahů a sporů, a to v kontrastu k ruchu městského prostředí.²⁹ Trend takového zasazení u nás ze začátku nejvíce proslavila Božena Němcová. Na slavnou spisovatelku pomyslně navazovalo dílo májovců, například Karolíny Světlé nebo Vítězslava Háška.³⁰ Postupně se vytrácela idealizace venkovského prostředí a nastupoval více kritický pohled. Autoři realismu totiž pohlíželi na prostředí venkova jako na místo, kde docházelo ke střetu rozdílů sociálních postavení lidí s různou mentalitou, prostředí plné pověrčivosti a předsudků a často velmi napjatých vztahů. Tyto tendence se asi nejvíce projevíly v díle Karla Václava Raise, který se často věnoval tragédii životních osudů jedinců vybočujících ze společnosti či lidí nějak stigmatizovaných, obětí zmíněných předsudků a tendencí bezmyšlenkovitě odsuzovat za sebemenší odlišnost,³¹ tedy témat, které najdeme také v tvorbě Sumína.

Anglický bohemista Robert B. Pynsent v knižně vydaném souboru svých statí Sumína otevřeně řadí k předním českým naturalistům, mluví dokonce o pěti významných představitelů českého naturalismu, kam řadí právě Sumína. Poukazuje na to, že čtyři z pěti těchto spisovatelů měli, jakožto Moravané, nebo lidé žijící na Moravě, blízko k moravskému prostředí ve svých dílech,

²⁸ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: Česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2010. s. 273.

²⁹ Tamtéž. s. 274.

³⁰ Tamtéž. s. 273.

³¹ Tamtéž. s. 274.

stejně jako Sumín. Dá se tedy mluvit o určité dobové tvůrčí vlně, do níž patřil také Sumín se svým dílem.³²

Důležité je také zmínit, že Sumín spadal i do kategorie ženských spisovatelek. Například ve sborníku *Žena v české a slovenské literatuře* Drahomíra Vlašínová (v kapitole o feminismu v české literatuře) popisuje boj ženy o nezávislost a zrovnoprávnění v 19. a začátkem 20. století projevující se u mnohých žen spisovatelek přítomností feministických témat v jejich dílech. O Sumínovi konkrétně se zmiňuje v souvislosti s přijímáním mužského pseudonymu ženskými autorkami (vedle něho řadí Felixe Tévera, vlastním jménem Annu Lauermannovou-Mikšovou, další českou spisovatelku, Sumínovu současnici), což bylo v té době poměrně dosti rozšířeným fenoménem. Mluví také o historii ženské emancipace v českém prostředí – tehdy známému jako ženská otázka – a o snahách tehdejších významných ženských osobností o větší prosazení žen ve společnosti, například v podobě založení dívčího gymnázia Minerva.³³ Vrbová svou literární tvorbu započala příspěvky do některých čistě ženských časopisů, jako je *Domácí hospodyně* nebo *Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých*. Byla členkou vlasteneckého ženského spolku Vlasta, kde pracovala ve výboru a byla jeho jednatelkou.³⁴ Nejvíce jsou ale tyto postoje znát v jejím díle a ve zobrazení nejrůznějších typů ženských postav.

³² PYNSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha: Karolinum, 2008. s. 297.

³³ VLAŠÍNOVÁ, Drahomíra. *Alexandra Berková aneb feminismus po česku* In Kolektiv autorů. *Žena v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006. s. 205-209.

³⁴ KYSELÝ, Bohumil. Amálie Vrbová: (Jiří Sumín) (1863 - 1936) [online]. Kojetín: Měks Kojetín, 2009. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/galerie-rodaku/amalie-vrbova>

2.3 Porovnání s dílem současníků Jiřího Sumína

Jiří Sumín bývá svou tvorbou nejčastěji přirovnáván k Josefu Karlu Šlejharovi, jednomu z nejslavnějších českých naturalistických spisovatelů. Šlejhar byl Sumínovým vrstevníkem – narodil se rok po něm, ovšem zemřel mnoho let před Sumínem. Jan Frič ve svých *Dějínách literatury československé (...)* říká: „*V bolestném názoru na svět i v naturalisticky strohé kresbě povah po vzoru ruských realistů podobá se Jiřímu Sumínovi Josef Šlejhar (...)*“. Řadí vedle sebe tyto dva spisovatele jakožto představitele českého naturalismu.³⁵ V *Rukověti dějin české literatury* je popsána paralela mezi Šlejharovou tvorbou a Sumínovými dřívějšími povídkami, především tedy *Z dob našich dědů*, *Věště* a *Zapadlý kraj*. Uvádí se zde společné znaky jako ponurá nálada a naturalistické líčení negativ v životě na moravském venkově.³⁶ Sumín je ke Šlejharovi přirovnáván také v práci *O českém románu novodobém*.³⁷ Asi nejpodrobněji se k tomuto spojení dvou spisovatelů vyjadřuje Gabriela Preissová v již výše zmíněném nekrologu *Jiří Sumín*, kde Sumínovu tvorbu ke Šlejharovi přirovnává poměrně často. Zmiňuje některé jejich společné vlastnosti jako je silná, až přehnaná citlivost a soucit a zároveň i schopnost výjimečně kritického pohledu spojená s určitou izolovaností a nezávislostí na názoru ostatních a na uznání a schválení okolí.³⁸ Konkrétně poukazuje na Sumínovu povídku *Věště* a porovnává hlavní hrdinku a její osud s příběhem hlavní postavy malého chlapce v asi nejznámější Šlejharově povídce *Kuře melancholik* (k určité inspiraci u Sumína dojít mohlo, zvláště vzhledem k tomu, že *Kuře melancholik* vyšel deset let před sepsáním *Věští*). Porovnává zde i témata obou povídek; líčení surového bezpráví a krutosti okolí spojené s naturalismem, se kterým je Šlejhar se svým dílem tolik spojován, a také Sumín k němu bývá často přiřazován,

³⁵ FRIČ, Jan. *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1930. s. 224. [cit.2023-10-30].

Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:cc896380-e6c2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

³⁶ MENŠÍK, Jan. *Rukověť dějin české literatury*. [online]. Praha: Bursík & Kohout, 1919. s. 49.

[cit.2023-10-31]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:e42092a0-a831-11e2-b6da-005056827e52>

³⁷ MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém*. [online]. Praha: Springer, 1902. s. 130. [cit.2023-10-

29]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:56d49ee0-2f0c-11eb-bd18-005056827e51>

³⁸ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 10. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

jak již bylo zmíněno.³⁹ Robert B. Pynsent ve svých již zmíněných souborných statích řadí Sumína k předním představitelům českého naturalismu právě spolu se Šlejharem, Josefem Merhautem, Vilémem Mrštíkem a Annou Marií Tilschovou. S ostatními uvedenými spisovateli Pynsent Sumína nijak nesrovnává mimo společný literární směr jejich děl.⁴⁰

Vzhledem k tomu, že Sumín je žena, jeho tvorba je porovnávána s díly ostatních spisovatelek, které tvořily v té době. V publikaci *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století* Dobrava Moldanová mluví o souvislostech témat v Sumínově díle s dílem Terézy Novákové. Zmiňuje smutné životní příběhy chudých ženských postav, které se živí vlastní prací jako služebné a venkovské podruhně jakožto téma, které bylo fenoménem 90. let 19. století. Tehdy do literatury vstupuje postava silné, téměř vždy svobodné mladé ženy, která si na sebe vydělává sama a stojí na vlastních nohou. Tomuto tématu se věnují obě spisovatelky.⁴¹ Zde také autorka popisuje fenomén podobnosti dvou děl z pera autorek pocházejících z odlišného prostředí. Jako příklad udává právě Sumínovu povídku *Přesazené štěpy* a srovnává ji s povídkou Boženy Benešové *Myšky*. O obou autorkách říká, že: (...) *Sumína i Benešovou spojuje věcný pohled na svět, schopnost nadhledu i ironie, které jsou obranou před sentimentem i před ideologicky determinovaným feministickým pohledem.*⁴² Hlavní hrdinky obou povídek jsou si velice podobné, a to jak původem a věkem, tak i životní situací, ve které se právě nacházejí, a obě také nastupují na stejnou profesní dráhu venkovské učitelky. Obě dívky jsou svobodné, bez věna a rodina je nemůže či nechce již dále živit a finančně podporovat. Také konec je u povídek podobný, přinejmenším tím, že vypovídá o nešťastném konci obou hrdinek. Nutno říci, že se zde mluví i o různém stylu psaní typickém pro obě spisovatelky, které zde spojuje volba témat způsobená vlivem doby a současného literárního proudu, kam obě patří. Sumín se tedy s Benešovou dá v mnohém spojovat, oběma ženám ale v tvorbě nechybí osobitý ráz a charakteristický styl.⁴³

³⁹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 20.

⁴⁰ PYNSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha: Karolinum, 2008. s. 297.

⁴¹ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2011. s. 65.

⁴² Tamtéž. s. 68.

⁴³ Tamtéž. s. 67-68.

Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium také krátce zmiňují podobnost mezi Sumínem, Boženou Benešovou a Růženou Svobodovou.⁴⁴

⁴⁴ FRÍČ, Jan. *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1930. s. 251. [cit.2023-10-30].
Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:cc896380-e6c2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

2.4 Kritické ohlasy Sumína a jeho děl

Na přelomu 19. a 20. století mělo jméno Jiří Sumín mnohem větší odezvu než dnes. V tomto období se dočkalo mnoha pozitivních ohlasů v literárních kruzích. Nejlepším příkladem toho je několikrát již citovaný nekrolog další spisovatelky Gabriely Preissové *Jiří Sumín*, který byl vydaný rok po Sumínově smrti a kde Preissová shrnuje celý jeho život a dílo, ke kterému se vyjadřuje velmi pozitivně a chválí jeho nápaditost, procítěnost a originalitu. Kritiky jeho díla je možné najít v časopisech *Zvon* (1903) nebo *Ženský svět* (1899). Chváleno tu bývá věrné vyobrazení života na moravském venkově a taktéž i napjatých mezilidských vztahů, dokreslujících ponurou atmosféru. V roce 1914, v den Sumínových 50. narozenin, vyšlo ve *Zlaté Praze* shrnutí jeho celoživotního díla jako připomínka literárního přínosu této české spisovatelky.⁴⁵ Gabriela Preissová ve svém nekrologu píše, že: „(...) její silné literární dílo nepřineslo jí za živa tolik pozornosti, uznání a vděku, jak toho zasluhovala (...)“, což svědčí o jejím celkovém názoru na Sumínovo dílo.⁴⁶

Tvorba Sumína byla ovšem také někdy i terčem kritiky. Například v doslovu *Odepsaná* v knize *V aréně života* autor Jiří Opelík zmiňuje recenzi Sumínova *Zapadlého kraje* od Viktora Dyka v *Moderní revui*, kde prý oprávněně vytýká Sumínovi nedostatečnou oduševnělost (vzhledem k jeho starší tvorbě).⁴⁷

V katalogu *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní* jsou vícekrát zmíněni jak doboví, tak i současní kritici zabývající se Sumínovým dílem. Vedle Jiřího Opelíka je tu autorka Sumínova nekrologu Gabriela Preissová, Bedřich Slavík nebo Pavla Buzková.⁴⁸

⁴⁵ KOZÁKOVÁ, Šárka. *Vybraná díla Jiřího Sumína* [online]. Praha, 2021. s. 11. [cit.2023-10-05].

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ecz61/Jiri_Sumin__1__1.pdf. Bakalářská diplomová práce.

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Michal Fránek, Ph.D.

⁴⁶ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 5. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

⁴⁷ OPELÍK, Jiří: *Odepsaná* In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 313.

⁴⁸ HECZKOVÁ, Libuše: „*Nepřišla jsem blbá na svět...*“ In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 61.

3. Typologie ženských postav v dílech Jiřího Sumína

Ženské postavy jsou pravděpodobně nejdůležitějším prvkem celé Sumínovy tvorby. Dobře to vystihuje Jiří Opelík ve svém doslovu v závěru *V aréně života*: „*Hrdinkou takřka všech Sumínových próz se nyní stala žena, ale nejenom proto, že autorkou byla žena, nýbrž proto, že v ženě postavení se Sumínovi zkoncentrovala všechna bída soudobé společenské struktury. Dělník je pária; ale je tu stále ještě někdo, kdo je vykořisťovanější než on: jeho žena.*“⁴⁹ Tento citát se vztahuje ke zmínce o Sumínově přístupu k sociálnímu naturalismu a vykreslení bídy a úpadku nižších vrstev společnosti skrze ženskou hrdinku. Navzdory tomu ale vystihuje Sumínovu tvorbu jako celek, neboť tento fenomén zobrazení osudů společenské vrstvy či charakterového archetypu skrze onu hrdinku se táhne přes celou Sumínovu tvorbu (i když i zde jsou výjimky, například v podobě soustředění se na osud výhradně mužské postavy, ale není jich mnoho – příkladem je hlavní postava druhé části románu *Zrádné proudy*, což je muž, z jehož pohledu je příběh vyprávěn). Zároveň s tím jde Sumínovi o podání svědectví o životě a postavení ženy v jeho době, ať už jde o chudého sirotka nebo vdovu po bohatém pánovi.

V následujících kapitolách se budu věnovat čtyřem základním archetypům Sumínových ženských postav, a to ženy jako manželky, ovdovělé nebo rozvedené ženy, neprovdané ženy a ženy jako matky. Dalo by se samozřejmě o této typologii mluvit více ze široka či se věnovat jinému úhlu pohledu, například z hlediska kariéry ženy. Například již zmíněná Dobrava Moldanová ve svých *Písčítých půdách* mluví o Sumínovi jako o jedné z autorek, která se ve svých dílech věnuje tématu ženy, která se živí sama – nejčastěji jako služebná, nebo jako učitelka.⁵⁰ Zde však bude představen náhled na ženu z pohledu mužů v jejím životě a tím i z hlediska jejího rodinného stavu (čemuž Sumín věnoval snad největší pozornost). Čtvrtá kapitola navíc nabídne pohled na ženu spojenou s mateřstvím, jakožto část dokreslující portrét Sumínem podaného rodinného života. Pátá, rozsahem kratší kapitola bude pojednávat o mužských postavách Sumína, zvláště v kontrastu s jeho obrazem žen.

⁴⁹ OPELÍK, Jiří: Odepsaná In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 314.

⁵⁰ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2011. s. 65.

3.1 Sumínovo pojetí ženské postavy

„(...) Se synem dovedl by zatočit, ale zde nevěděl, na jakou strunu udeřit. V takovém případě vydaří se mu obyčejně rámus, ale dobrý úmysl vyzní na prázdno, je tím snad vinno dívčí vychování. Nezabýval se tím nikdy, ale cítí, že je v tom cosi hádankovitého a paradoxního. Naučiti je mnoho, ale tak, aby nevěděly nic. Dáti jim nutnou direktivu pro život, ale obejít hlavní a vyhnouti se tomu, v čem bude těžiště jejich budoucnosti. Pověděti jim vše na půl úst, tak aby z naivní, nevinné dívenky přes noc stala se rozumná, svých úkolů si vědomá žena. Ano! A hlavně utvrditi v nich náboženství. Neboť je jim ho nezbytně třeba, aby nevypadly ze své úlohy, a aby měl kdo učit malé děti modliti se. Muž, nežli se probije tak dalece životem, aby si mohl založiti rodinný krb, obyčejně to zapomene. Jsou otázky nemalé důležitosti, k nimž není možno postaviti se zpríma, ani zády; je jim třeba polovičního ústraní, polovičního ano a ne. (...)“⁵¹

Takto popisuje Sumín v románu *Spása* otcovské starosti pana Hejnice s výchovou jeho dcery Lidunky. Tato konkrétní pasáž nabízí unikátní pohled na mnoho aspektů spojených s tématem v názvu kapitoly. Ukazuje totiž pohled otce na přístup k jeho mladé dceři, což je významné z více důvodů. V té době měl totiž v rodině hlavní slovo právě otec, a i když výchova a péče o děti byla téměř vždy výhradní úlohou matky, rozhodoval tam muž jako hlava rodiny. To dodává váhu názoru pana Hejnice coby něčeho jistě prosaditelného v praxi. Dětstvím dívky navíc začíná život každé ženy a rodinné prostředí a vliv rodičů v té době je kritickým faktorem utvářejícím její charakter a ovlivňujícím její další osud a životní dráhy. Hejnic také ukazuje pohled tehdejších mužů na vedení mladých dívek (v kontrastu s výchovou chlapců) a jejich představu ideální ženy, kterou by toto mělo utvářet. S tím je spojené to, co tehdejší muž a s ním i tehdejší společnost od ženy očekávala. Žena se měla podle společenských konvencí zhostit určitých rolí: v mládí roli poslušné dcery, která se bez protestů vdá za muže, jehož jí otec vybere, poté manželky, jež se stará o zdraví a pohodlí svého muže a reprezentuje ho na veřejnosti, a matky starající se o děti a o chod domácnosti, přičemž má být celý život dobrou křesťankou. Tyto předpoklady pokryjí následující kapitoly věnující se jednotlivým typům ženy podle jejího stavu.

Sumín navíc vyniká v tom zobrazit osudy žen, které z této společenské šablony vybočují, čili žijí život jinak, než by lidé chtěli. S pomocí popsaného utrpení a často tragických konců těchto

⁵¹ SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. s. 205.

postav zdůrazňuje váhu takových očekávání, a to jak jejich důležitost, tak i jejich drtivou ničivost. Navíc na to měl vliv majetek a sociální postavení ženy. Dobrava Moldanová, zmíněná v předchozí kapitole, o tomto přímo mluví v *Písčítých půdách* v kapitole věnující se emancipaci. Konkrétně říká: „*Prostor, ve kterém se tyto Sumínovy příběhy pohybují, je společenská struktura s přísnou sociální hierarchií, určující zejména pro ženy z ‚lepších rodin‘ pevná pravidla toho, co je pro ně vhodné, a co je společensky nepřijatelné. Její hrdinky pocházejí z prostředí místní smetánky, vrstvy, která sice nežila v blahobytu, ale cítila se povznesena nad ‚obyčejné‘ řemeslníky, rolníky, natož dělníky z továren. Hmotná situace této vrstvy se mnohdy příliš nelišila od situace těch, jimiž opovrhovala, bylo však nemožné, aby žena z měšťanského prostředí se provdala za řemeslníka či sedláka, byť úspěšného a bohatého. Dráha učitelky ale byla přijatelná.*“⁵² Také v katalogu *Tajemství ženského psaní*, opět již zmíněném, Romana Macháčková v kapitole *Korespondence Amálie Vrbové* píše: „*(...) Amálie Vrbová žila a psala v době, kdy ženy v našich zeměpisných podmínkách teprve hledaly své rovnoprávné místo ve společnosti. Snaha vymanit se z podřadné role, kdy žena plní především biologickou roli matky, manželky, je sexuálním objektem a služkou, to vše se stává nepopíratelně velkým tématem Sumínova díla. (...)*“⁵³ Zde také Libuše Heczková zdůrazňuje ono vybočování ze sociálních norem: „*(...) Centrálním tématem próz Sumína jsou různé ženy, které nevyplňují normu ženského života – tedy jsou šťastnými manželkami a matkami. Často jde o učitelky, ale učitelky, které musely žít v profesním celibátu, které se vymykaly požadovaným genderovým normám. Nebyly ani matkami, ani manželkami a jejich postavení v maloměstské a venkovské hierarchii se dalo téměř srovnat s postavením služek. (...)*“⁵⁴

⁵² MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2011. s. 68.

⁵³ MACHÁČOVÁ Romana: *Korespondence Amálie Vrbové v Památníku národního písemnictví* In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 – 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 41.

⁵⁴ HECZKOVÁ, Libuše: „*Nepřišla jsem blbá na svět...*“ In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 – 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 61.

Na osud Sumínovy ženské hrdinky tedy mělo vliv více faktorů: prostředí, ze kterého pochází a ve kterém žije, zmíněné sociální postavení, rodina a v neposlední řadě to, jak moc vyhovuje dobovým sociálním konvencím.

3.1.1 Žena jako manželka

(ženské postavy v kontextu manželského života)

„(...) vaše paní na mě nevzpomíná, je příliš zaměstnána: domácností, dětmi, služebnictvem, kuchyní, vším. – A pak, upřímně řečeno, zdá se mi, že takové příliš šťastné ženy nedovedou nikoho obšťastniti mimo svůj kruh rodinný. Jsou drobátko sobecké. Žijí spokojeně a domnívají se, že není na světě nic úchvatnějšího než pohádka jejich života, již stále vypravují, netušíce ani, že si ji z větší části vymýšlejí. Jsou tak trochu okouzleny samy sebou, jakési magické světlo ozařuje jejich prostředí. Každé z jejich dětí je malý zázrak, manžel je na venek rek stejně obdivovaný, jako obávaný, doma pak oddaný, nyjící trubadur, a vystane-li někde přece obludná saň, ohrožující klid a štěstí rodiny, je to jen proto, aby povzbudila hrdinu, aby vyvážila nové poklady ze dna duší. Jaké štěstí dívati se na život těmato očima! (...)“⁵⁵

„(...) A že ze všech žen pod sluncem mám vždy nejraději svou ženu, protože je moje a že je mi nepostradatelná svou péčí o mou osobu a o mé pohodlí. Neboť jedině takto rozumím manželství a pranic mi nevadí, zdá-li se můj názor někomu všední nebo šosácký. (...)“⁵⁶

Ve dvou výše citovaných pasážích se nabízí dva pohledy na Sumínem vykreslený manželský život. V první z románu *Spása* popisuje slečna Račinská svůj osobitý pohled na život a nitro vdané ženy. Tato svobodná žena středního věku zde mluví se svým přítelem, již mnoho let ženatým mužem Arnoštem Hejnicem. Ve druhé pasáži z povídky *Příčina rozvodu* zase líčí inženýr Kuneš svůj vztah ke své manželce, která s ním žije v odloučení, její vzdálené příbuzné, která za ním přišla projednat jejich manželskou situaci. Za zmínku stojí, že inženýr Kuneš byl ve sborníku *Tajemství ženského psaní* charakterizován jako „komická figurka samolibého hlupáka, který je přesvědčený o vlastní chytrosti a své chování podpírá řadou klišovitých výroků.“⁵⁷

⁵⁵ SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. s. 127-128.

⁵⁶ *Příčina rozvodu* In SUMÍN, Jiří. *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 269.

⁵⁷ KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra: „Plač Aničko, ty jsi hodnější!“ aneb groteskní a ironické v povídkové tvorbě Jiřího Sumína In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017, s. 54.

Sumín věnoval tématu ženy-manželky ve svých dílech velkou pozornost, neboť se zde soustředil ve velké míře právě na osudy různých ženských postav a manželství v té době bylo považováno za ideální osud každé dívky, která překročila práh dospívání. Rodiče se vždy horlivě snažili svým dcerám vybrat vhodného ženicha, neboť to byla jejich společenská povinnost. Provdání dcery ale nebylo mnohdy snadným úkolem – často to bylo dosti finančně náročné, protože nevěsta měla do manželství přinést věno, jehož výše často rozhodovala o kvalitách onoho ženicha, tedy o jeho postavení a majetku. Na mladé ženy byl tehdy navíc velký společenský nátlak, aby uzavřely sňatek a žily tím podle řádných křesťanských hodnot.⁵⁸ Rodiče spěchali často se sňatkem navíc v době, když jejich dcera pohlavně dospívala, z důvodu zabránění tehdy nepřijatelného „pádu“ slušné dívky v podobě mimomanželské aféry s následkem těhotenství, čímž by padla hanba na celou její rodinu. Děti se tehdy měly správně narodit jen v manželství, na nemanželské děti bylo často pohlíženo s nesouhlasem a odporem (viz osud hlavního hrdiny povídky *Vyloupená svatyně*). Dívky z nemajetných rodin mají tedy velké problémy se svou budoucností (viz kapitola *Neprovdaná žena*). Pokud je již dívka vdaná a stává se ženou, splňuje tím sice společenská očekávání, ale zdaleka to neznamená, že její další život bude ideální. Žena musela často snášet v manželství snášet mnohé, od nevěry po domácí násilí, což se v té době nikým téměř neřešilo (viz nešťastný osud Jety Márové, podrobněji probraný v následující podkapitole). Romana Macháčková v minulé kapitole mluví o ideální představě ženy-manželky, kdy se měla žena starat o manžela, děti a domácnost, což mělo být to hlavní v jejím životě a neměla mít ani vlastní zájmy (pokud to nejsou domácí práce). Taková očekávání jsou podrobněji nastíněná v obou citátech v úvodu této kapitoly. Sumín se často věnoval snahám žen tomuto osudu uniknout, tyto snahy se ovšem setkávají zpravidla s nepochopením a všeobecným nesouhlasem a téměř žádná z takových žen se nedočká šťastného konce.⁵⁹

Podrobněji budou osudy a příběhy některých takových žen ze Sumínových děl, více či méně nešťastné, rozebrány v následující podkapitole.

⁵⁸ Viz citát Dobravy Moldanové z *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století* z předchozí kapitoly.

⁵⁹ Zdroj informací: *Životní cykly a žena* In Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. (podkapitola *Manželství*, s. 96-97.)

3.1.1.1 Příklady v dílech

Mezi Sumínova nejznámější díla patří bezesporu román *Zrádné proudy* (někdy taktéž pojmenovaný *Přeludy*, což je původní název, pod kterým dílo vyšlo v roce 1902 v *Květech*).⁶⁰ Toto dílo se manželskému životu věnuje hodně a o výrazné ženské postavy zde také není nouze. Jiří Opelík, který se značně věnoval Sumínovu dílu, například ve svém doslovu k souboru povídek *V aréně života* zmiňuje postavu Anežky, a to právě v kontextu její role manželky. Konkrétně říká: „*V rovině povahopisné jsou ‚Zrádné proudy‘ studií situace po psychologické stránce velice zajímavé: hlavní hrdinka prodělává díky sňatku značný společenský vzestup, ale myšlením a zvyky setrvává na své bývalé úrovni; ‚proklestila si cestu mezi nasycením, ale mezi ní a manželem trvá dále vztah služky a pána. Svou otrockou mentalitou je tato novopečená mlynářka typem ‚slabocha‘, i potřebovala k sobě protipól: ten autorka obsadila učitelkou dcerkou sice nemajetnou, zato však šlechtičnou ducha, která svým ideálním charakterem jako by přicházela z Kraszewského Podivínů. (...)‘*“⁶¹ V samotném románu se o tomto nachází tato pasáž: „*(...) Nepřemýšlel o tom, pokud by se mu dovedlo přiblížit prostinké to stvoření, jež učinil svou ženou. Nepřál si vůbec, aby se mu přiblížila, a tak zůstal mezi nimi poměr svrchovaného pána a bezmocné, tělem i duší oddané otrokyně, pro niž znamenalo již velké štěstí, že byla vůbec trpěna. (...)‘*“⁶² Opelík tedy Anežčinu situaci vystihl dosti přesně. Anežka Říhová, později provdaná Šicharová, byla mladá dívka pocházející z velmi chudé vesnické rodiny. Matka se jí usilovně snažila najít zaměstnání, a tak s přimluvou bohaté příbuzné skončila v bohaté mlynářské rodině jako služebná. Tam ji ale svedl nezodpovědný syn pána domu, načež porodila nemanželské dítě. Skrze mnoho potíží nakonec došlo k nerovnému sňatku. Anežka ani v manželství nedokázala zcela vyjít z mentality vztahu služka-pán, což, spolu s opovržením a nesouhlasem okolí, vedlo k mnoha neshodám. Nerovné manželství nebylo šťastné ani zdaleka; Konrád, plný hořkosti nad zavržením svého okolí, které na něj nyní hledělo s pohrdáním, což se nezměnilo ani s narozením jejich druhého dítěte. Anežka sama mu byla velmi oddaná a toužila po jeho lásce, i když i to časem poněkud opadlo s tím, jak Konrád očividně věnoval svou pozornost jiné ženě. Útěchu nacházela ve společnosti povrečných „přítelkyň“, které ji po letech odporu a pohrdání začaly přijímat mezi sebe do lepší společnosti, a v péči o děti, čím dál

⁶⁰ KOZÁKOVÁ, Šárka. *Vybraná díla Jiřího Sumína* [online]. Praha, 2021. s. 7. [cit.2023-10-05].

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ecz61/Jiri_Sumin_1_1.pdf. Bakalářská diplomová práce.

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. Mgr. Michal Fránek, Ph.D.

⁶¹ OPELÍK, Jiří: Odepsaná In SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 315.

⁶² SUMÍN, Jiří. *Přeludy II*. Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1942. s. 19-20.

více smířená s manželovou chladnou lhostejností. Dočkala se tedy lepšího konce než mnoho jiných Sumínových postav s takto pohnutým životem, přímo ovšem šťastná nejspíše nikdy nebyla.

Kromě Anežky je ve *Zrádných proudech* ještě jiná postava, která zapadá do kategorie ženy manželky. Jedná se o Jetu, dceru chudého učitele a sestru Boženy, Konrádovy staré lásky. Jeta hraje důležitou roli ve druhé polovině románu, tedy v době, kdy Anežka v ději zcela ustupuje do pozadí a její postava je zredukovaná na jen několik zmínek. Po většinu knihy Jeta patří spíše do kategorie svobodné ženy, ke konci je ale její příběh uzavřený manželstvím, které bylo důvodem jejího tragického konce. Tato část je velmi významným bodem jak děje knihy, tak i jejího charakteru, proto je o ní zmínka i v této kapitole. Pavla Buzková, další česká spisovatelka, o ní napsala: „*Laskavá, statečná a tak ženská Jeta ze ‚Zrádných proudů‘, jež zapře svou lásku milovanému muži, jen aby nerozvrátila jeho rodinu, vyzíská svou oběť pouze žárlivého opilce, který ji bije a o službu se nestará, takže musí sama za něho v noci hlídat lesy, aby nebyl z hájovny vyhnán. Jeta však neobětovala jen osobní štěstí, nýbrž i sám život. Hyne sebevraždou, berouc ještě ve smrti na sebe smrt manželovu, kterého milenec v sebeobraně zastřelil. Nic jí tedy nezbylo, ani čest. (...)*“⁶³ Dále se zamýšlí nad marností jejího jednání a nad závěrem celé této tragické postavy: „*Jaký to má všechno smysl? nemůžeme se zaraženi neptati. Kdyby alespoň nešťastnice svou oběť něco byla vykoupila! Ale to milému, od něhož se tak odvrátila, štěstí nepřivolá. Jeho manželství, v základě pochybeného, nelze spraviti. (...)*“⁶⁴ Poslední věta citované pasáže naráží na nešťastné manželství Anežky a Konráda, zmíněné výše. Oproti Anežce však Jeta trpěla daleko více, a to především v době svého manželství. Za svého muže se provdala z nutnosti, dalo by se říci i ze zoufalství. Mladá Jeta pocházela z chudé rodiny a její situace se po smrti otce ještě zhoršila.⁶⁵ Nevlastní matka ji poté odmítla dále podporovat, příliš zatížená starostmi o své vlastní děti, a proto se Jeta snažila sehnat zaměstnání, ale marně.⁶⁶ Jako svobodná dívka bez věna a bez peněz byla v žalostném postavení, proto se musela, podobně jako Eva z povídky *Loutka*, provdat za prvního muže, který o ni projevil zájem. Bohužel tento muž byl lenoch, opilec a násilník. V manželství s ním trpěla Jeta více, než kdy dříve: „*(...) Jeta se podobala nerozvíte hynoucí květině, kterou serval bouře. Její vysílené, zašlápnuté mládí se*

⁶³ BUZKOVÁ, Pavla. *Ženy v české literární tvorbě na přechodu do 20. století* In *Česká žena v dějinách národa*. Praha: Novina, 1940. s. 207.

⁶⁴ Tamtéž. s. 208.

⁶⁵ Viz první citát kapitoly *Žena bez manžela*.

⁶⁶ Viz druhý citát v kapitole *Neprovdaná žena*.

vzpínalo usilovně po štěstí. Ale bylo tu mnoho bolestných, nezhojitelných poruch bytosti beznadějně skleslé, jež otupila všechny zbraně v boji o existenci, byly tu otevřené rány duše zklamané a pokořené, bez vůle, poddajné a slabé, pohrdající sebou. (...)“⁶⁷ Konec jejího tragického příběhu popisuje Buzková v předchozích citacích. Tato pasáž ukazuje, kam až osud dokázal v té době dohnat onu nešťastnou skupinu chudých, nemajetných dívek.⁶⁸

Výše míněná povídka *Loutka* také nabízí zajímavý pohled na manželský život. Příběh je vyprávěný hlavní postavou Evou, mladou, svobodnou dívkou, která žije s rodiči. Náhled na dlouholeté manželství je zde podán nejlépe skrze postavu Eviny matky, s jejíž názory se čtenář seznamuje především skrze vyprávění Evina otce: „(...) Štěstí... štěstí! Co prý vím o jejím štěstí? Co jsem věděl, zvoliv si ji za ženu, o jejich dívčích snech a jejich touhách? Zdali jsem si kdy položil otázku, byla-li by si mě zvolila za muže, kdyby ji železná nutnost nebyla neúprosně dohnala spojití svůj osud s mým? A tak to pokračuje s námi a nejsou to už krátké srážky nestejných názorů, jsou to výbuchy nespokojenosti, z nichž se dovidám, že doba manželství našeho nebyla pro ni výsluním štěstí, ale řetězem útrap a strastí, z nichž každý článek je stále znova ohledáván a rozbírán; dovidám se, že jsem byl tyranem, jemuž si netroufala svěřiti svůj zármutek ani své radosti, že jsem byl samolibým sobcem, jenž se nikdy k ní nesklonil, aby ji pozvedl k sobě, ale hověl její nevědomosti, aby tím více cítil svou vlastní povýšenost. A nyní i děti jí unikají, neboť není již s to sledovati jejich vývoj, stává se jim nepotřebnou a zbytečnou a tak tu stojí ke staru jako osamělý, předčasně orvaný strom, jenž zaplatil velikou daň životu, takže mu ničeho nezbylo k vlastní útěše a radosti.“⁶⁹ Tato pasáž, v níž vypráví o manželské hádce, k níž mezi nimi došlo, vypovídá o mnohém. Stárnoucí, po léta vdané ženě, nyní konfrontované s problémem provdání své dcery, bylo nyní připomenuto mládí a okolnosti jejího vlastního sňatku. Svou nespokojeností a frustrací, po léta nahromaděnou, najednou zahrnula svého překvapeného manžela. Vyčetla mu, že s ním byla nešťastná, aniž by si toho byl vědom, a nyní, když její dospělé děti pomalu opouští rodný dům, jí byla připomenuta marnost toho všeho. (jak se ovšem dozvídáme nikoli od ní, ale od jejího manžela, tedy zprostředkovaně). V hněvu mohla sice přehánět, avšak v této části je dobře vidět, jak okolí dokázalo být slepé ke strastem a bolestem vdané ženy, a to včetně jejího manžela. To, jak byl přesto takovýto život pro ženu společenským předpokladem, ukazuje i radost té samé ženy nad tím, že se pro její

⁶⁷ SUMÍN, Jiří. *Přeludy II*. Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1942. s. 166.

⁶⁸ Více o tom v kapitole *Neprovdaná žena*.

⁶⁹ SUMÍN, Jiří. *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 150-151.

dceru bez věna konečně našel ženich, i když si jistě musí být vědomá toho, že vlastní dceru odsuzuje k podobnému životu, na který si sama stěžovala.

3.1.2 Žena bez manžela

(ovdovělé nebo rozvedené ženské postavy)

„(...) Nevlastní matka, která chvátala za svými dětmi, dopřávajíc málo času zármutku nad ztrátou manžela, který ji tak špatně zaopatřil, zanechávala za sebou malé i větší dluhy, využivši do krajnosti každé ochoty, každého přátelství s bezohledností člověka životem zklamaného a ošizeného. (...)“⁷⁰

„(...) Ah, jak nedozírně daleká jest ona chvíle, kdy hledí na ni nyní ze své vdovské samoty nešťastna a opuštěna. Jaký kus života zbýval jim ještě! Byla to doba krásné pohody v podjeseň, s předtuchou klidného, šťastného konce. Jak ráda na ni vzpomíná. Pořídili si přede vším rubáše do hrobu, aby jich smrt nestihla nepřipraveny. (...)“⁷¹

První citát z románu *Zrádné proudy* (neboli *Přeludy*) vystihuje situaci a duševní rozpoložení macechy Jety poté, co jí zemřel manžel. Druhý z novely *Potomstvo* zachycuje myšlenky staré vdovy Bártkové nad životem, který ji nyní čeká, poprvé po letech bez manžela po jejím boku. Obě pasáže zachycují pohled dvou nově ovdovělých žen, každou v jiném prostředí a postavení.

Pro začátek je nutné zmínit, že se v této kapitole bude probírat především žena jako vdova, neboť rozvody byly v době, o které Sumín píše, spíše vzácností⁷². Společnost na rozvraty manželství pohlížela s nesouhlasem, a to bez ohledu na to, jak ono manželství vypadalo a co se v něm dělo. Naproti tomu k úmrtí jednoho z manželů docházelo často, a to nejen ve stáří. Nemoci byly častější a lékařská péče horší a někteří lidé museli dlouho a namáhavě pracovat, zvláště příslušníci nižších vrstev. Mnoho žen se tak muselo připravit na vdovský stav.

Život vdovy tehdy nebyl mnohdy vůbec jednoduchý – ne každá žena měla to štěstí, že ovdověla ve stáří, když už nemusela živit žádné děti a manžel ji nechal zajištěnou s vlastním bydlením, jako to měla právě vdova Bártková z novely *Potomstvo*. Často docházelo například k situaci, kdy si starší muž, obvykle vdovec s dětmi, vzal mladší ženu (což byl právě případ Jetiny nevlastní matky ze *Zrádných proudů*). Zde je pak větší riziko, že tento manžel zemře dříve a zanechá svou vdovu s dětmi samotnou. Horší to je, když zemře bez majetku, který by jim

⁷⁰ SUMÍN, Jiří. *Přeludy II*. Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1942. s. 149.

⁷¹ SUMÍN, Jiří. *Potomstvo*. [online]. Brno: A. Píša, 1903. s. 25. [cit.2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:23f2ef2a-4d48-4acd-ace7-95483d63e66e>

⁷² Ačkoliv v té době se mluvilo o manželské rozluce – termín přebírám z názvu povídky zmíněné níže.

zanechal. Vdova se pak nachází ve velmi temné situaci, kdy se sama musí starat o dům i o děti, žít je a vše platit. Ženy tehdy živil manžel, který pracoval; zaměstnání manželky byla péče o domácnost. Vdova si tedy, možná poprvé ve svém životě, musí shánět skutečné zaměstnání, což by dále ztěžovalo to, pokud jsou její děti ještě malé a potřebují stálou péči. To ovšem za předpokladu, že se ženy a děti neujme nějaký příbuzný. Ovšem i ženy bez dětí mohou mít problém s tím se uživit (například Filomena z povídky *Bosorka*). Další problém byl, že ovdovělé ženy zůstávaly často ztracené a bezradné, a to i v každodenních záležitostech – od mládí jsou totiž vedeny k tomu, aby ve všem spoléhaly na manžela, který dohlíží na vše od rodinných financí po právní záležitosti. Tehdy mladé ženy takové věci nikdo neučil. Pro tyto důvody měly takové ženy snahu se co nejdříve znovu provdat, což nebylo vždy jednoduché, zvláště u žen bez majetku. Pro podobné starosti mnoho žen ani nestíhalo projevit nebo jen cítit přirozený zármutek nad smrtí životního partnera, čemuž nepomáhají negativní emoce vztahující se k někomu, kdo je, třebaže neúmyslně, takto zanechal v nezáviděníhodném postavení (viz první citát v úvodu této kapitoly).⁷³

Ženy po rozvodu či žijící odděleně od manžela to také neměly vůbec snadné. Kvůli výše zmíněnému všeobecnému postoji proti rozvodům byly takové ženy společensky stigmatizovány, a to častokrát ještě hůře než ženy svobodné. Lidé neměli pochopení pro to, co si taková žena mohla v manželství zažít a co ji mohlo vést k tomu manžela opustit, a to včetně její vlastní rodiny). Její okolí spíše projevovalo snahu dát manžele zpět dohromady a vrátit tuto ženu do role poslušné manželky (viz níže rozebraný příběh z povídky *Příčina rozvodu*).⁷⁴

⁷³ Zdroj informací: *Životní cykly a žena* In Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. (podkapitola Vdovství, s. 134-154.)

⁷⁴ Zdroj informací: *Životní cykly a žena* In Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. (podkapitola Nevěra a rozpad manželství, s. 122-154.)

3.1.2.1 Příklady v dílech

Asi nejpřednější představitelka archetypu vdovy je hlavní postava novely *Potomstvo*, Rosina Bártková. O ní mluví Gabriela Preissová ve svém nekrologu *Jiří Sumín*, kde o ní říká: „(...) *Teprve když se zavřela země nad [Bártkovou] mrtvolou, bylo jí, jako by se byla ocitla v neznámých pustých končinách bez naděje na návrat. Její duch, čilý a pružný, lekal se a třásl jako vězeň odsouzený k doživotní samovazbě. (...)*“⁷⁵ Její situaci charakterizuje takto: „(...) *Poprvé se jí život zjevil jinak, než ho viděla posud svým pokojným nevzrušeným zrakem. Její jistá, šťastná cesta životem ztratila směr, vybočila na strmou pustou stráň, když ztuhla bezvládně ochranná ruka, která ji vedla. (...)*“⁷⁶ Tato žena totiž prožila celý život po boku manžela a nyní ve stáří, když už byli oba dávno připravení na konec, zemřel první a zanechal ji samotnou a zcela bezradnou. Vdova, která nechce být zpočátku nikomu na obtíž, nachází útěchu ve svých dětech, vnoučatech a pravnoučatech a projevuje přání zemřít obklopená svou rodinou. Její největší problém spočívá v tom, že doslova neví, co dál se životem. Se smrtí se smířila už dávno, což je v jejím věku pochopitelné, a odchodem manžela pro ni vše definitivně ztrácí smysl.

V povídce *Bosorka* se nachází spíše vedlejší postava Filomeny, jejíž situace je úplně jiná než u vdovy Bártkové. Tato opuštěná žena bez rodiny a bez přátel ovdověla ještě poměrně mladá. Její manžel byl líný opilec bez práce, který se živil žebráním a krádežemi. Po jeho smrti jí nezbylo nic – to málo, co měla, jako peřiny nebo oblečení, sebrali věřitelé. Manžel jí po sobě zanechal pouze pověst ženy darebáka a zločince, kvůli čemuž jí nikdo nechtěl dát práci. Nezbyvalo jí, než jít bydlet k osiřelé, svobodné mladé dívce, které bylo v domku samotné smutno. To jí ale příliš nepomůže – její spolubydlící začne být lidmi okolo nenáviděná ještě více, než kdy byla ona, a když se konflikty vyostří, nezbyde Filomeně nic jiného než opustit své jediné přístřeší a odejít někam, kde ji s její špatnou pověstí nikdo nezná. Zde je dobře vidět, že špatnosti, kterých se dopustil zemřelý manžel, se svezly také po jeho vdově, která potom musí nést následky i za něco, co sama neprovedla. Mnohé takové ženy končily po manželově smrti bez střechy nad hlavou nebo ještě hůře.

⁷⁵ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 29. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

⁷⁶ Tamtéž. s. 30.

Jako příklad rozvedené ženy je zde Pavla z již zmíněné povídky *Příčina rozvodu* (navzdory tomu, že její manželství zde nebylo nikdy formálně rozvedené – patří sem především proto, že o rozvod usiluje a v době povídky už delší dobu žije životem rozvedené ženy). Petra Kožušníková v *Tajemství ženského psaní* o ní mluví jako o emocionálně vyčerpané ženě poznamenané deziluzí ze svého rozpadlého manželského života. Její příběh je plný groteskna a hořké ironie, kterou Kožušníková charakterizuje velkou část Sumínovy tvorby.⁷⁷ Již zde zmíněná Pavla Buzková zase říká: „*Pavla z ‚Příčiny rozvodu‘, drobného to obrázku, dramaticky spádného, vyniká takovou mravní čistotou, že předčí i sličnou Irenu z Galsworthyho ‚Ságy rodu Forsytů‘,“ (...)*“⁷⁸ Pavla byla obyčejná žena, která vynikala silnější a bojovnější povahou než mnoho jejích vrstevnic, což se projevovalo její snahou uniknout z nešťastného manželství, ve kterém byla uvězněná, odchodem od manžela a následným prosazováním rozvodu. To se u tehdejších žen nevidělo příliš často. Pavla za své rozhodnutí v povídce značně platí – mnoho přátel ji opouští, lidé se ji straní a její arogantní manžel nemůže snést pomýšlení na to, že by jejich manželství skutečně skončilo. Tomu všemu nepomáhá snaha „dobře mínících“ příbuzných manžele usmířit, a to i přes její protesty. Nakonec Pavlin příběh končí nešťastně: v sebeobraně je nucená zabít svého manžela, který jí bez dovolení vnikne do domu. S tím se Pavla, unavená a po dlouhé době toužící po klidu a štěstí, nesmiřuje snadno a zdá se, že tím utrpěla její přičetnost a zdravý rozum. Snaha vdaných žen o osamostatnění neměla v té době šťastný konec téměř vůbec.

⁷⁷ KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra: „*Plač Aničko, ty jsi hodnější!*“ aneb groteskní a ironické v povídkové tvorbě Jiřího Sumína In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018* pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017, s. 54.

⁷⁸ BUZKOVÁ, Pavla: *Ženy v české literární tvorbě na přechodu do 20. století* In *Česká žena v dějinách národa*. Praha: Novina, 1940. s. 209.

3.1.3 Neprovdaná žena (svobodné ženské postavy)

„(...) Zůstala jsem ohromena posledními slovy, zdála se mi tak porážející, tak dalekosáhlá, že jsem rázem zapoměla na vše, co bylo o mně dříve řečeno. Děvče bez krejcaru! Podivno, že mne to dosud nikdy nenapadlo. A přece zdá se mi: celý můj život točí se kolem těchto dvou slov. Všechny ty vzdechy matčiny, otcova nevrlost, výčitky bratří, všechno, všechno vztahuje se k nim. Děvče bez krejcaru! (...)“⁷⁹

„(...) [Jeta] bydlila v odlehle vsi u cizích lidí, vyšívajíc selkám sváteční šátky s hedvábnými námětkami, aby měla být z čeho živa. Ale vedlo se jí špatně. Psala stále žádosti, opisovala vysvědčení, insertovala, nabízela se, prosila . . . Ale nic nepřicházelo.“⁸⁰

První citát je vnitřním monologem vypravěčky povídky *Loutka*, které se podrobněji věnuje následující podkapitola. Eva zde s hrůzou přemítá nad tajně vyslechnutým rozhovorem dvou známých, které jí probírají jako kuriozitu, kterou je, když je ve svém věku stále svobodná a bydlí u rodičů. Příčinu správně nachází v nedostatku věna. Eva si uvědomuje, že právě to je příčinou všech těžkostí, kterými si prochází. Druhý citát líčí zoufalou situaci zde již mnohokrát zmíněné Jety ze *Zrádných proudů*, mladé svobodné dívky bez peněz a bez domova. Nikdo ji nechce dát práci a tak přežívá, jak umí, bez naděje na slibnou budoucnost.

Svobodné ženy to v této době neměly vůbec snadné. I když byly finančně zajištěné, od rodičů či schopné si na sebe vydělat vlastní práci, musely snášet mnohé, od nesouhlasu svého okolí až po odpor vlastní rodiny. U mladé dívky byl předpoklad, že se vdá, a ty, které tak neučinily, nevyhovovaly společností nastavené šabloně, což ona společnost nikdy neodpouštěla snadno. Svobodné ženy budily nedůvěru a podezření, že s nimi musí být něco špatně, něco vážného, co jim brání normálně uzavřít sňatek.⁸¹ Pojila se s tím také mnohá nebezpečí. Svobodné dívky padaly častěji za oběť zkušenějším mužům, kteří by se mnohdy neopovážili napadnout vdanou ženu (jako to bylo například v románu *Spása* s postavou Marceley). O oněch nástrahách svobodného stavu ženy mluví Libuše Heczková sborníku *Tajemství ženského psaní* v příkladu

⁷⁹ SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 131.

⁸⁰ SUMÍN, Jiří. *Přeludy II*. Brno: Moravské kolo spisovatelů, 1942. s. 151.

⁸¹ Zdroj informací: *Životní cykly a žena* In Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. (podkapitola Neprovdané ženy, s. 163-168.)

právě Marcely Bělařové ze *Spásy*. Tato osiřelá dívka byla pohlavně zneužitá svým opatrovníkem a v důsledku přísné puritánské výchovy typické pro tehdejší dívky Marcela reaguje hystericky. Ve stavu částečného šílenství je vlivem náboženského působení přesvědčená, že spatřila vizi plačící Panny Marie, což způsobí její tragický pád. Na tělesnost a sexualitu u žen se hledělo jako na něco negativního, co bylo povolené pouze v manželství za účelem početí dítěte, proto byly zvláště právě svobodné dívky přísně hlídány, aby se nedopouštěly „hříšného“ chování a vstupovaly do manželství „čisté“.⁸² To byla další věc; mladé ženy, o nichž rodiče stále předpokládali, že je jednoho dne provdají, na ně vyvíjeli značný nátlak, hlídali je a omezovali jejich svobodu ve snaze dostat je do manželství „bez úhony“ (viz níže popsany příběh Evy z povídky *Loutka*).

Dalším problémem byl jev popsany již v kapitole *Žena bez manžela*, kde je skutečnost, že dívky jednoduše nebyly vychovány k svobodnému životu. Dostalo se jim minimální nebo žádné vzdělání v oblasti právní odpovědnosti a podobných životních nezbytností, neboť bylo předpokladem, že o takové věci se v rodině staral manžel. Svobodné či ovdovělé ženy se tak častěji stávaly obětí všelijakých podvodníků nebo vypočítavých příbuzných a končily bez majetku i bez domova.

Nejhorší ovšem bylo, pokud svobodná žena měla dítě. Svobodné matky byly snad tou nejvíce marginalizovanou skupinou hned po prostitutkách (a mnozí lidé zde neviděli mnoho rozdílů). Všeobecným opovržením se jim mohly rovnat snad jen jejich nemanželské děti. Takové ženy svým činem zneuctily i celou svou rodinu. Právě proto se rodiče snažili své děti co nejdříve provdat; prostředky proti početí byly značně nespolehlivé a navíc všeobecně odmítané a považované za hříšné a narození dětí bylo společensky tolerováno jen v řádném manželství (z pohledu měšťánské společnosti). Taková žena měla navíc často problém své dítě uživit sama, zvláště když se jí často zřekla celá rodina a lidé jí odmítali kvůli špatné pověsti pomoci nebo dát práci.⁸³ Takový osud mohl být mírnější, pokud otec na dítě platil či se částečně podílel na péči o něj (jako například u prvního syna Anežky a Konráda, než došlo k jejich sňatku ve

⁸² HECZKOVÁ, Libuše: „*Nepřišla jsem blbá na svět...*“ In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 – 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 64.

⁸³ Zdroj informací: *Ženy na okraji* In Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. (podkapitola Nemanželská matka, s. 564-571.)

Zrádných proudech, nebo jako u rodičů Marcely ve *Spáse*). V románu *Spása* je právě mentalita okolo nemanželských dětí popisována takto: „(...) [Marcela] byla odnesena zpět do otcovského domu a držena v ústraní, příslušném pokrevním chudáku, jehož nelze odbýti, ani zapřítí. (...)“

84

Marcela, které je v této kapitole i v následující podkapitole věnováno mnoho pozornosti, trpěla dvojitou zátěží svobodné dívky a nemanželského dítěte. Právě onen nemanželský původ byl často překážkou bránící dívce se dobře provdat, jelikož málokdo chtěl nevěstu takto „pochybného původu“. Dalším, asi nejčastějším důvodem bránícím výhodnému sňatku byla špatná finanční situace rodiny nevěsty a nedostatek věna (viz situace Evy z povídky *Loutka*). Potom tu byla například špatná pověst rodiny nebo samotné dívky, nebo jejího manžela (viz osud Filomeny z povídky *Bosorka*) nebo neochota se provdat z důvodu nepřítomnosti či nedosažitelnosti milované osoby nebo i z prosté touhy nepodléhat celý život muži a vést svůj život svobodně a podle vlastních představ. Amálie Vrbová sama měla s tímto životem mnoho zkušeností.

⁸⁴ SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. s. 7.

3.1.3.1 Příklady v dílech

Již vícekrát zde byla rozebraná postava Jety ze *Zrádných proudů*, avšak ne zcela čistě z pohledu svobodné ženy. Tou totiž po většinu románu je; vdává se až ke konci. Na její postavě je velmi dobře vidět nesnadné postavení tehdejší neprovdané ženy. Pavla Buzková o ní říká: ⁸⁵ „(...) [Jeta] se zdá býti od samého počátku osudem odsouzena. Valí se to jako lavina od prvního dívčího poklesku až po tragický závěr. Přece korespondence s hercem, kterého ani neznala a jež jí vynesla vyloučení z klášterního učitelského ústavu, není takovým proviněním, aby ze ně musila trpěti po celý život! A ona trpí, a vlastně jej pro ně i ztrácí. Příčina je tu tak neúměrná následkům, že se zdá, jako by autorka spíše věřila ve vládu Satana než Boha. (...)“ ⁸⁶ Na jejím životě je skutečně dobře znát krutost osudu. Jeta se dlouho vůbec nechce vdávat; zde ani nemá příliš možností jako chudá dívka bez věna. Studuje učitelství, je ovšem vyloučena kvůli chybě z mladické nerozvážnosti. Po návratu domů ji čeká péče o jejího umírajícího otce. V té době potkává Konráda, bývalého snoubence své starší sestry a vzájemně se do sebe zamilují. Jeta ho i přes své pocity odmítá, protože nechce rozvrátit jeho rodinu. Právě tam krátce nachází zázemí, když začne pomáhat Konrádově manželce v domácnosti a s péčí o děti. Po smrti otce však její nevlastní matka nechce, aby žila s nimi a Jeta si tedy musí rychle najít práci. Nikde ji však nechtějí vzít,⁸⁷ pouze hajný Mára, známý opilec, ji nabídne sňatek. Takovému osudu se snaží zoufale vyhnout, ale nakonec se za něj přece provdá, z nedostatku jiných možností. Její manželství i život končí tragicky (viz kapitola Žena jako manželka – Příklady v dílech). Její zoufalství popisuje i Gabriela Preissová ve svém nekrologu *Jiří Sumín*.⁸⁸

Jedno z nejvýznamnějších Sumínových děl je román *Spása*. Jeho hlavní postava Marcela je dalším dobrým příkladem příběhu neprovdané ženy. Gabriela Preissová ve svém již zmíněném nekrologu její osud popisuje takto: „*Marcela, pokřivena výchovou i tělesně znásilněna, podléhá v halucinaci náboženskému blouznění, kterému konečně padá za obět. V Sumínově skladbě*

⁸⁵ Tento citát přímo navazuje na citát od té samé autorky v kapitole Žena jako manželka – Příklady v dílech v odstavci věnovaném postavě Jety.

⁸⁶ BUZKOVÁ, Pavla: *Ženy v české literární tvorbě na přechodu do 20. století* In *Česká žena v dějinách národa*. Praha: Novina, 1940. s. 208.

⁸⁷ Viz druhý citát předchozí kapitoly.

⁸⁸ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 35-36. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

*schází dramatický přerod Marcelin od její hříšné nezávislé minulosti k náboženskému cítění, byť jen tékavému. (...)*⁸⁹ Také publikace *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky* zdůrazňuje, že skrze Marcelu došlo ke zneužití víry spojeném s doslovným zneužitím (znásilněním) této nevinné mladé ženy a že v jejím příběhu je snad nejjasněji znát Sumínův kritický postoj k poměrům na moravském venkově „*ztuhlém v katolickém konzervatismu*“.⁹⁰ Marcela, jejíž tragický příběh byl popsán už v předchozí kapitole,⁹¹ byla skutečně obětí předsudků, pověrčivosti a náboženského fanatismu svého okolí, avšak ještě předtím se stala obětí jedné konkrétní osoby, staršího muže, který měl nad ní moc. Marcelino neštěstí zavinił nejvíce právě její stav: narodila se jako nechtěné, nemanželské dítě a v dětství také osiřela, načež se jí ujímá ženský klášter, odkud ale odchází. Ochotně ji přijímá rodina Hejnicova, nynějších majitelů všeho, co vlastnil předtím její otec. Pán domu ale dospívající Marcelu opakovaně pohlavně zneužije, což jí způsobí trauma. Útěchu hledá ve víře, ale v jejím pohnutém duševním stavu se jí zdá, že spatří v kostele Pannu Marii. To je ovšem začátek jejího konce; brzy se o tom dozvídá čím dál více lidí a ti začnou Marcelu pronásledovat, přičemž ji někteří mají za světici a jiní za čarodějnici. Marcela nakonec, vyčerpaná, bezradná a toužící po vysvobození smrti, uniká svým pronásledovatelům a ztrácí se doslovně i metaforicky. Román končí takto: „*Vtom už rozlícený zástup hnál se po Marcele. Zdála se nechápati s počátku. Teprve když začalo se na ni sypat kamení, obrátila se a dala se na útěk. Dav hnál se za ní hrozivě povykuje. U lesa, do něhož zapadla, však zarazil. Bylo tam temno a pusto... Nicméně čekali dlouho, stojíce na stráži, aby se nevrátila. Na štěstí nestalo se tak, Temný, pustý, milosrdný les ji pohltil a nevydal jí už.*“⁹² Tato nešťastná mladá žena se ve všech směrech vymykala požadavkům doby na ideální život ženy – kvůli jejímu původu, chudobě a nedostatku rodinného zázemí pro ni bylo téměř nemožné se provdat. Ironické je, že kdyby byla žila život manželky a matky, svému tragickému osudu by možná unikla.

Asi největší a nejvýraznější představitelkou ženy svobodného stavu Sumínova díla je postava Evy ve zde již zmíněné povídce *Loutka*. Matce této hlavní hrdinky je věnovaná pasáž v kapitole *Žena jako manželka* a *Žena jako matka*, avšak Eva samotná patří právě mezi *Neprovdané ženy*,

⁸⁹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 37-38.

⁹⁰ HECZKOVÁ, Libuše. *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. s. 272.

⁹¹ U citátu z *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní*.

⁹² SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. s. 364.

a to více než kam jinam. Eva po dosažení dospělosti zažívá velké trápení, jelikož v rodném domě jsou napjaté vztahy a ona si čím dál méně rozumí s rodiči, kteří se na ni zlobí pro každou maličkost. Příčinou toho všeho je neschopnost rodičů dát jí dohromady věno, což značně ztěžuje, ne-li skoro znemožňuje ji řádně provdat.⁹³ Kvůli svému netypicky dlouhému svobodnému stavu Eva zažívá mnoho těžkostí: rodiče ji úzkostlivě hlídají a jsou na ni velice přísní, okolí na ni hledí se vzrůstajícím posměchem a opovržením a často bývá viněná za věci, za něž nemůže. Eva, trpící nedostatkem integrity a osobní svobody, touží po nalezení toho správného muže, za kterého by se mohla provdat a žít tak normální život bez neustálých omezení. Nakonec se nabídne jeden starší zájemce k radosti jejích rodičů a jí nezbyvá než souhlasit, nevzmůže se ani na lítost nebo vzdor, natolik už zbavená vlastní agendy. Její situace ukazuje, že jakkoliv může být manželství pro ženu svazující, ani svobodný stav nezaručuje volnost a bezstarostný život.

Za zmínku stojí také Jena z rozsahem spíše kratší povídky *Přesazené štěpy*. Osud Jeny popisuje Dobrava Moldanová v již zmíněné práci *Na písčítých půdách*, kde její příběh srovnává s hrdinkou povídky Boženy Benešové *Myšky*. Jena je mladá, svobodná dívka, která právě osiřela, a ocitla se proto ve velmi tíživé životní situaci. Pochází sice z maloměstské „lepší rodiny“, ale nemá žádné peníze ani majetek, a tedy ani žádné vyhlídky na výhodný sňatek. Rodiče už nemá a zbylá rodina ji finančně podporovat nechce či nemůže. Pro takové dívky zbývá si na živobytí vydělávat vlastní prací a jediné možné zaměstnání pro ně bývá učitelství. Jena tedy musí opustit rodný dům a odjet do vzdáleného města, kde je volné místo učitelky. Po cestě i na místě ji stíhá stesk po domově a po rodičích a strach z neznámého prostředí a budoucnosti.⁹⁴

⁹³ Viz první citát v úvodu předchozí kapitoly.

⁹⁴ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2011. s. 68.

3.1.4 Žena jako matka

„(...) Skoro před dvaceti lety, když jim zhořkl pojednou život vinou jediného syna, počali se na [smrt] připravovati. Syn jejich byl nejmladší, narozený – čtrnácti let po páté dceři. Bártková vymodlila si ho, – jak věřila pevně, – v dalekých poutních chrámech, zakoupila obětmi, posty a odříkáním. Neboť dokud neměli syna, zdálo se jim, jakoby byli bez potomstva. Věnovali mu tolik lásky a péče jako všem pěti dcerám dohromady. Bártková nedbala ani, že přišla do neděl zároveň s nejstarší dcerou. Když pak syn, jehož vychovali tak pečlivě, že ho ani na okamžik nepustili z očí, sotva se ujav hospodářství, ukázal se nenapravitelným nedbalcem – matce bylo již tehdy šedesát, otci pětadesát let – tu jakoby s láskou k němu byly se přetrhly všechny svazky vížící je k životu. (...)“⁹⁵

„(...)Pak vyprávěl o nějaké učené paní, jež byla profesorkou lycea někde v cizině a vdala se pak do Čech za vynikajícího muže. (...) „Vídám ji často v prvních letech manželství,“ pokračoval, „a to mě zejména zajímalo, jak se tak úplně podřídila svému povolání, ničím se nelišíc od jiných žen upoutaných dlouholetým jářmem mateřství. Vida, říkal jsem si, k čemu jsou jí teď dlouhá studia, léta námahy a celý ten těžce nastřádaný a náhle odvržený duševní kapitál? A po letech, když jsem ji zase navštívil, byl jsem překvapen zvěděv, že všechny její tři dcery studují. (...) A když jsme osaměli, vyslovil jsem své přítelkyni podivení, že ona, jež opustila vše, nalezší krb rodinný, nechává své dcery jíti touž dalekou, neschůdnou cestou, řekl bych oklikou, k blízkému cíli. Podívala se na mne vážně a smutně. Ano, mám prý pravdu, ona nalezla rodinný krb, ale proč se netáží, nalezla-li také štěstí... Takové štěstí, jež by vyvážilo oběť, kterou přinesla? Neboť prý opravdu přinesla oběť, vzdavši se povolání, do něhož se celou duší vžila a níž milovala. (...) Neboť dnes, stále ještě zahrnutá starostmi o domácnost a rodinu, už jen málo čte, ano, přiznává se otevřeně, už z velké části zapomněla, čemu druhdy tak horlivě vyučovala. Byl jsem dojat tímto doznáním duše tak hluboké a vzácné a cítil jsem v tomto okamžiku celou tragiku toho nespravedlivého, drsného veta, jež společnost a snad i příroda položila duševnímu rozvoji ženy. (...)“⁹⁶

⁹⁵ SUMÍN, Jiří. *Potomstvo*. [online]. Brno: A. Piša, 1903. s. 22-23. [cit.2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:23f2ef2a-4d48-4acd-ace7-95483d63e66e>

⁹⁶ SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 148-149.

Tyto dva citáty skvěle vyjadřují náhled na ženy z pohledu mateřství. První vypráví o minulosti zde již zmíněné vdovy Bártkové z novely *Potomstvo* a zvláště její a manželův vztah k jedinému synovi. Druhý zachycuje vyprávění otce hlavní hrdinky z povídky *Loutka* o jakési své dávné přítelkyni, vzdělané a inteligentní ženě s váženým povoláním, která to vše ale opustila, aby se mohla plně věnovat své roli manželky a matky.

O mateřském údělu žen z pohledu Sumína mluví například Libuše Heczková ve zde již mnohokrát citovaném sborníku *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: „Vrbová svými ženskými figurami svět spasit nechtěla. Spíše jde o zájem osvobodit ženu jako takovou z nepřírozených vazeb, norem, tradic, které vůbec nerespektují tělo ženy. Naopak je potlačují, i když základní funkci ženy je povýtce funkce tělesná (proměněná na povinnost) tedy mateřství.“*⁹⁷ Mateřství bylo totiž spolu s manželstvím bráno jako společenská povinnost ženy. Nikdo se ani neptal a nestaral, zda děti chce či ne. Na manželství bez dětí bylo nahlíženo jako na neúplné a nefunkční a bezdětnost bývala dávána za vinu právě ženě. Vdaná žena se vždy musela připravit na budoucí roli matky, které se nevyhnula, ani když její manželství zůstalo bezdětné. V takovém případě se prázdné místo v rodině zaplňovalo přijetím nejčastěji osiřelých nebo opuštěných dětí z příbuzenstva (jak je vidět v případě adopce mladičké Marcely, nemanželské dcery, svým vlastním otcem a jeho ženou, se kterou z neznámého důvodu ani po šesti letech manželství neměl žádné děti⁹⁸). Žena byla často provdaná i právě proto, aby plnila roli matky – když totiž vdovec zůstal sám s malými dětmi, což bylo poměrně časté, hleděl si obvykle co nejrychleji najít novou ženu (jako například Hrazdil ze *Zrádných proudů*). V případě dětí manžela z předchozích manželství či nemanželských a osvojených byla ovšem ženě její vlastní bezdětnost promíjena mnohem snadněji.

Jak ukazuje první citát v úvodu této kapitoly, musela se žena kvůli roli matky tehdy leccího vzdát. Pokud již měla zaměstnání či kariéru, což bylo málokdy, muselo vše stranou, včetně vědomostí a znalostí, které získala. Veškerá její snaha a čas musel být věnován péči o děti a jejich výchově, nehledě na péči o manžela, domácí práce a dohled na služebnictvo a chod

⁹⁷ HECZKOVÁ, Libuše: „*Nepřišla jsem blbá na svět...*“ In HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 – 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017. s. 63.

⁹⁸ SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. s. 7.

domácnosti. Právě proto byly ženy odrazovány od získávání vyššího vzdělání, než je nezbytně nutné; jejich role měla být výhradně mateřskou.

Vztah matky k jejím dětem se často odvíjel především od jejich pohlaví. Narození syna bylo v rodinách vítanější než narození dcery (viz první citát v úvodu této kapitoly). Chlapci byli viděni jako lepší budoucí správci majetku rodičů a větší současná pomoc, nehledě na to, že rodiče stáli méně peněz, jelikož jim nemuseli platit věno (viz níže zmíněný vztah Eviny matky s jejími syny a dcerou v povídce *Loutka*). Dále ho také mohl ovlivňovat jejich věk a pořadí narození – v mnohých rodinách byly starší děti ceněnou pomocnou silou v domácnosti, na statku či na polích a budoucími dědici otcovského majetku či držitelé nastřádaného věna, kdežto na mladší bylo pohlíženo jako na přítěž, jež ubírá starším sourozencům jejich podíl a jež mají rodiče problémy vůbec uživit. Toto všechno mohlo ovlivnit způsob, jak se matka k dětem chovala a jak k nim přistupovala.

Povinností správné matky nebylo málo; kromě poskytnutí řádné výchovy v rámci křesťanských hodnot panujících v tehdejší společnosti musely matky dohlížet i na mravní bezúhonnost svých dětí, u dcer přísněji než u synů a ve správný čas jim spolu s manželem najít vhodný protějšek a dobře je provdat. Obstarání toho všeho zabralo vdané ženě většinu jejího času, není tedy divu, že po opuštění domu dospělými dětmi často nevěděly, co dále se životem.

3.1.4.1 Příklady v dílech

V Sumínově už mnohokrát zmíněném románu *Zrádné proudy* je postavám matek věnovaná pozornost především v jeho první polovině. Zde jsou hlavní postavy dvě – podruhně Říhová a její mladá dcera Anežka. Z pohledu Říhové je vyprávěný hlavně začátek, jelikož se zde skrze ní popisuje situace rodiny, načež se děj soustředí právě na Anežku a na její životní osudy. Preissová v nekrologu *Jiří Sumín* charakterizuje Říhovou jako „matku, která hájí nároky své dcery ze zjištěnosti“, když vymáhá příspěvky na své nemanželské vnouče od bohaté rodiny otce, ze kterých následně žije celá její rodina. Nakonec dosáhne svatby Anežky s otcem jejího dítěte.⁹⁹ Říhová byla postava velmi poznamenaná svou špatnou situací, kdy její rodina trpěla nedostatkem kvůli tomu, že měla jako mladší dítě nižší nárok na otcovské dědictví než její starší sourozenci, a také kvůli špatnému zdravotnímu stavu, lenosti a alkoholismu jejího manžela. Naděje Říhové se upínaly zcela k jejím dětem, které pečlivě a starostlivě vychovávala. Tyto děti jí ovšem přinesli zklamání: synové žili v chudobě, byli na vojně a ve vězení a starší dcera, která měla dříve dobré zaměstnání jako služka ve Vídni skončila s hanbou zpět doma. Říhové tedy zbylo jen nejmladší dítě, a to právě dcera Anežka. Ta sloužila v jiné rodině už od raného dětství a v průběhu románu se jí matka snaží dostat do služby k jiné a lepší rodině. Anežka skončí v bohaté domácnosti, kde jí ale svede mladý syn pána domu a výsledkem je narození nemanželského dítěte. Říhová byla nejdříve velmi rozzlobená, jak by v té době byla každá matka takovýmto „pokleskem“ své neprovdané dcery, a tím i ohrožení rodinné cti, ale brzy v tom začne vidět příležitost k obohacení. Hned začne vymáhat peníze od rodičů toho mladého muže, avšak se jí dotkne, že rozrušená paní domu začne Anežku pomlouvát: „*Nešťastná matka, jež tu nyní stála shroucená a ubohá, vztyčila se hrozivě. Kdo že se opovažuje házet blátem po jejím dítěti? Její dcera byla zbožně vychovaná, ctnostná! Ale zde se zkazila, zde přišla o čest.*“

¹⁰⁰ Tvoří výstižnou paralelu s matkou Konráda, otce Anežčina dítěte, která je také znechucená a zděšená jeho činem, ale snaží se hájit jeho nejlepší zájmy (jako sňatek s dívkou z lepší rodiny, než je Anežka). Říhová nakonec docílí sňatku Konráda a Anežky zčásti vlastní manipulací, kdy Konrádovi vyhrožuje, že si Anežka vezme někoho jiného a Konrád tím přijde o svého syna, a zčásti průběhem událostí, během níž na Konráda zanevrou jeho rodiče, a on se usadí u Říhů

⁹⁹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 32. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

¹⁰⁰ SUMÍN, Jiří. *Zrádné proudy*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1904. s. 138. [cit.2023-09-20].

Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:3e62ec30-7f39-11e2-a455-005056827e52>

doma. Když se novomanželé odstěhují do nového příbytku, stále se snaží z jejich situace získat něco pro sebe. Celkově je Říhová nešťastná žena zklamaná životem, žijící v rozpadající se chatce s manželem opilcem v chudobě a nedostatku a nejmladší dcera je její jediná naděje na slabý příslib lepší budoucnosti. Z toho důvodu je také typem ctižádostivé matky, která svou pasivní dceru stále postrkuje do větší průbojnosti a boje za to, co jí podle ní právem náleží, v zájmu jich obou.

Určité zklamání ze svých dospělých dětí s Říhovou sdílí vdova Bártková, hlavní postava novely *Potomstvo*. Tato velmi stará žena je především vdovou, ale je také matkou a babičkou. I o ní se zmiňuje Preissová ve výše jmenovaném nekrologu. Popisuje její zármutek nad ztrátou manžela a následnou nově nalezenou touhu poznat své potomky, své četné vnuky a pravnučky.¹⁰¹ Bártková je velmi stará žena, která ve vysokém věku upadla do vdovského stavu, což ji velice zasáhlo – s manželem sdílela mnoho společných let. Měla šest dětí; ovšem v době, kdy se novela odehrává, jsou naživu už jen tři. Prvních pět byly dcery a poslední byl syn, ke kterému chovala zcela jiný vztah než k jeho sestřím.¹⁰² Velká část novely se věnuje jejím vzpomínkám na mateřské starosti, které mívala v době dospívání svých dcer, kdy šlo především o to je dobře provdat. Nejmladší dcery, jak to tehdy chodilo, dostaly nejnižší věno a nejmenší výbavu, v tom rodiče neměli příliš na vybranou. Museli kvůli tomu dělat ústupky a schvalovat i méně žádoucí ženichy. V následujících letech vzpomínala Bártková na zklamání nad tím, jak se její dospělé děti vzdálily starým zvyklostem a hodnotám, ve kterých je vychovávala a nad tím, jak teď vedou svůj život. Nejvíce ji ranila smrt jejích tří dcer, a to, že jedna z nich dožila život v bolesti, chudobě a hanbě. Postupem času se svým přeživším dětem vzdálila a nevěděla ani, kolik má vnoučat a pravnoučat. Pár let před manželovou smrtí ji velmi rozrušila návštěva vnučky, kterou sice neznala, ale která vzhledem připomínala její dávno zemřelou dceru. Nakonec dospěla k tomu, že si přeje své potomstvo osobně poznat, jelikož tvoří její i manželův společný odkaz.

Ve zde již vícekrát zmiňované povídce *Loutka* je také interpretačně zajímavá vedlejší postava matky hlavní hrdinky.¹⁰³ Tato zchudlá maloměšťáčka je matkou tří dětí, dvou synů a dcery Evy, která je nejmladší. Eva je vypravěčkou celé povídky a jejímu vztahu s rodiči je zde věnováno

¹⁰¹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 29-30. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

¹⁰² Viz první citát v kapitole *Žena jako matka*.

¹⁰³ Těto postavě se podrobně věnuje kapitola *Žena jako manželka – Příklady v dílech*.

mnoho pozornosti, jelikož tato mladá žena vypráví o svém dospívání a o tom, jak jako mladá žena zůstala dlouho svobodná a bydlela u rodičů. Evina matka je hrdá žena, která si i přes svou nemajetnost váží svého postavení ve společnosti a snaží se zabránit všemu, co by to mohlo ohrozit. Touto hrozbou je především její svobodná dcera, kterou by vzhledem k jejímu věku velmi ráda dobře provdala, tomu se však staví do cesty jejich neschopnost jí poskytnout věno, což případné zájemce rychle odhání. Na svou dceru je proto velmi přísná a úzkostlivě na ni dohlíží; nejvíce se totiž bojí toho, že by mohla provést něco nepředloženého. Dává pozor, s kým se baví, kam jde, o kom mluví a zlobí se na ni, i když se na někoho nevhodného jen podívá, a to i přesto, že Eva je později už dospělá. Čeká na někoho, kdo by se spokojil s chudou nevěstou a zároveň by pokud možno něco znamenal, a zatím tráví své dny péčí o to, aby jednou mohla přivést dceru k oltáři v „řádném“ stavu. Toto vyčerpávající úsilí, frustrace, hádky a Evin vzor značně poškodí jejich vztah matka-dcera. Evina matka s ní má konflikty, jaké se svými syny nikdy neměla, a to i když ti dělají něco horšího, než že se zapovídají se starším pánem jako Eva. Matka Evu stále viní za těžkosti, které s ní má, i když sama dívka za to vůbec nemůže. Dochází tu k vzájemnému nepochopení – Eva se cítí v pasti, utlačovaná omezujícími požadavky lidí kolem, zraňuje ji stálá obvinění a hrozby vlastních rodičů a ze všeho nejvíce touží uniknout a žít si život po svém, zatímco její matka je k tomu slepá a projevy této nespokojenosti považuje za dětinský vzdor bránící jí v plnění její mateřské povinnosti, které je plně oddaná. Dochází k názornému příkladu toho, jak ony svazující společenské konvence a požadavky na to, jak má žena žít svůj život, dokáží poškodit či úplně zničit i vztahy nejbližší rodiny.

3.2 Krátká zmínka o Sumínově pojetí mužských postav

„Nu, snad jsem pochybil tu a tam. Utlačoval jsem, neuvědomiv si tíž své nadvlády. Nehojil jsem rány osudu něžnými slovy, poněvadž jsem se domníval, že slova ničeho neznamenaají... Byl jsem tvrdým k sobě i k jiným. Učinil jsem společnou cestu suchopárnou, jako bych se byl napřed zapřísahal, že dojdou až ku hrobu bez výkřiku vášně nebo lítosti. Vše jsem odhazoval stranou, co ohrožovalo náš klid a bezpečí. A tak vskutku neosvítíl ji ani zelenavý blesk vášně, ani černý mrak chvilkové nevěry neozářil ji novým půvabem... A lítost přišla přece! A tak tu stojím jako neschopný vladař, jenž si znechutil své povolání a rád by odevzdal své žezlo jinému.“¹⁰⁴

Tento monolog stárnoucího otce hlavní hrdinky a vypravěčky Evy z povídky *Loutka* zachycuje dosti výstižně manželský život z opačného pohledu než v kapitole výše nazvané *Žena jako manželka*, tedy z pohledu muže, manžela. Jedná se o reakci na předchozí hádku s manželkou, kdy mu vyčetla, že byla po jeho boku celý život nešťastná.¹⁰⁵ Vypovídá o očekávání, která byla kladena v té době na otce od rodiny. Ten měl tehdy rozhodovat téměř o všem zásadním (starost o domácnost zůstávala obvykle na jeho ženě) a vést celou rodinu společensky požadovaným směrem, což přinášelo velkou odpovědnost. Nejen na ženy totiž společnost a doba měla velké požadavky a očekávání. Asi nejvýrazněji je dopad tohoto na dlouho ženatého muže znát právě v povídce *Loutka* v postavě Evina otce.

Mužským postavám v Sumínově díle obecně je často věnována stejná pozornost jako ženským hrdinkám, ovšem ne tak často už jsou hlavními postavami příběhu či jeho vypravěči. Ale jsou zde i výjimky. Asi nejvýraznějším příkladem je román *Zrádné proudy*, jehož první část se značně soustředí na mužskou postavu, která je hybatelem děje a druhá část je vyprávěná zcela z jeho pohledu. Jsou zde i jiné příklady, jako je povídka *Můj přítel Vlk*, která je celá napsaná v ich-formě, zcela z pohledu jiného mladého muže.

Gabriela Preissová například ve svém nekrologu *Jiří Sumín* zmiňuje postavu Konráda ze *Zrádných proudů*, jakožto přední postavu ztělesňující směr i tón celého díla. To, jak jeho výchova ovlivnila jeho další osud, stejně jako to, že byl v dospělosti ponechán na pospas vlastnímu divokému temperamentu a rozmarnosti, což způsobilo jeho pozdější neštěstí. Konrád z významného syna a dědice bohaté rodiny klesl vlastní vinou na společenském žebříčku, kdy

¹⁰⁴ SUMÍN, Jiří: *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. s. 151.

¹⁰⁵ Viz citát v kapitole *Žena jako manželka – Příklady v dílech*.

vidina velkého dědictví a života v pohodlí a bohatství byla pryč spolu s přízní jeho vlastní rodiny.¹⁰⁶ Dá se říci, že je zde opačný problém než v případě ženských postav. Mladé ženy jsou často od dětství přísně hlídány a není jim dovoleno dělat žádná vlastní rozhodnutí. Skončí vždy tak, že se musí provdat za kohokoliv, koho jim určí rodiče.¹⁰⁷ Mladému Konrádovi byla, jak podotýkala Preissová, ponechána přílišná volnost, což zapříčinilo i jeho pád. Oženil se s mladou služkou, kterou svedl, a vysloužil si tím zavržení jeho rodičů a ztrátu vysokého postavení. Synové z více či méně majetných rodin často podléhali následkům své výchovy a tomu, jak na ně bylo celý život pohlíženo – obzvláště pokud se jednalo o jediného mužského potomka v rodině. Nabízí se srovnání Konráda s podobnou postavou mladého Bártka z novely *Potomstvo* (i když zde se jedná spíše o vedlejší postavu v pozadí). Na oba bylo od narození pohlíženo jako na „naději rodiny“, někoho, kdo po smrti rodičů převezme rodinný majetek a ponese dál rodinné jméno, což je něco, co u dcer nepřicházelo v úvahu. Rodiče se k takovým chlapcům již od dětství chovali podle toho, věnovali jim mnohem více pozornosti než jejich sestrám a dávali jim najevo jejich svrchované postavení, což mělo na jistě vliv na jejich povahu a chování v dospělosti. Tehdejší výchova byla sice daleko přísnější a citově chladnější než dnes, přesto by se ale dalo říct, že tito chlapci byli rozmazlovaní, což se jejich rodičům zle vymstilo. Manžele Šicharovi i Bártkovi synové zcela zklamali, jak daleko unikli jejich očekáváním a místo nadějných mladých mužů se stali ostudou rodiny.¹⁰⁸

¹⁰⁶ PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová)*. [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. s. 31-35. [cit.2023-11-03].

Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

¹⁰⁷ Viz povídka *Loutka*.

¹⁰⁸ Vztah Bártkových k synovi zachycuje dobře první citát z knihy *Potomstvo* v kapitole Žena jako matka.

Závěr

Osobě a díle Jiřího Sumína se dnes věnuje jen velmi málo publikací; kromě toho je v českých učebnicích literatury a jiných literárně-vědeckých publikacích jeho jméno zmíněno jen zřídka (mnoho z těch publikací, které jej neopomněly, bude možné nalézt v Seznamu literatury na konci této práce). Navzdory tomu si tato pozoruhodná, zapomenutá česká spisovatelka skrývající se pod pseudonymem Jiří Sumín zaslouží mnohem více pozornosti, jelikož její dílo je zcela unikátním svědectvím doby, v níž vzniklo. Tato práce by měla být tedy další zprávou čtenáře o výjimečném literárním příspěvku do už takhle velmi bohaté pokladnice českých literárních děl. Právě ono množství dobrých českých spisovatelů, mezi kterými vystupují jména jako Božena Němcová, Jan Neruda nebo Karel Čapek, způsobuje na straně druhé také občasně zastínění osob méně známých, které si ovšem pozornost čtenáře a místo v české literární historii nezaslouží o nic méně. Tato práce by měla obhájit toto tvrzení tím, že přiblíží Sumínovo dílo, konkrétněji některé jeho vybrané rysy. Mezi nejdůležitější bude patřit unikátní způsob, jakým Sumín tvořil a vykresloval své ženské hrdinky a jejich životní osudy. Kromě toho půjde ještě více do hloubky s pozadím těchto jevů; tedy například průzkumem, kde více a kde naopak méně v dílech rezonuje osobnost samotné autorky a její životní zkušenosti a s jakým záměrem byly promítnuty do fiktivní osoby nebo události v díle, neboli se pokusí zodpovědět onu starou a v literatuře již velmi známou otázku – co se autor pokouší svým dílem čtenáři sdělit. Rozbor ženských postav Sumínova díla zde bude tedy určitým prostředkem k samotné podstatě jeho děl, neboť Sumín byl známý svými tendencemi k vyjadřování se k situaci žen ve společnosti v době, ve které žil. Z dnešního pohledu se bude jednat o velmi zajímavý pohled do historie skrze sociální komentář osoby, která byla přímo její součástí. Zde pod pojmem historie nalézáme také mnohé aspekty sociologie, především tedy otázku genderové nerovnosti, manželského života a feminismu z pohledu předminulého století a v menší míře také rozdělení společnosti podle majetku, způsob života ve městě a na venkově, rodinný život a vztahy a vliv náboženství na životy běžných lidí. Poslední zmíněná témata měla totiž nemalý vliv na osudy zkoumaných hrdinek Sumínova díla. Nabízí se mnoho pohledů, ze kterých by se dalo ono dílo rozebírat; a právě tato hloubka a rozsáhlost témat a myšlenek v něm obsažených poukazuje na jeho kvality. Vše, co Sumín napsal, by se dalo rozebírat a zkoumat i z mnoha jiných pohledů, pokud by předmětem soustředění nebyly přímo jeho ženské hrdinky (které jsou ovšem relativně nejvýraznějším prvkem celé jeho psané tvorby). Mimo prosazení názoru o hodnotě Sumínových prací a toho, že by neměly být zapomenuty tu může být i pohled na různé životní cesty široké skupiny žen 19. století především v prostředí českého maloměsta nebo venkova

očima jedné spisovatelky, která teoreticky mohla, a ve většině případů také skutečně vycházela ze svých vlastních zkušeností. Dá se tedy říci, že tato práce má kromě literární a autobiografické hodnoty také hodnotu historickou, z důvodu výše zmíněného pohledu na život žen ve druhé polovině 19. století skrze dílo Jiřího Sumína.

Zdroje

Seznam použité literatury

Beletrie

(primární literatura)

SUMÍN, Jiří. *V aréně života*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1973. 318 s. 48-012-73 13\33.

SUMÍN, Jiří. *Potomstvo*. [online]. Brno: A. Piša, 1903. [cit.2023-11-01]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:23f2ef2a-4d48-4acd-ace7-95483d63e66e>

SUMÍN, Jiří. *Povídky skoro neuvěřitelné*. [online]. Městská knihovna v Praze, 2023. ISBN 978-80-274-3240-0 (pdf) [cit.2023-10-01].

Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/69/21/50/povidky_skoro_neuveritelne.pdf

SUMÍN, Jiří. *Zrádné proudy*. [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1904. [cit.2023-09-20].

Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:3e62ec30-7f39-11e2-a455-005056827e52>

SUMÍN, Jiří. *Spása*. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. 364 s.

Odborná literatura
(sekundární literatura)

FORST, Vladimír – OPELÍK, Jiří – MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. část.* [online]. Praha: Academia, 2008. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:5a5aef90-3deb-11eb-a9f6-005056827e51>

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: české spisovatelky na přelomu 19. a 20. století.* Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2011. 119 s. ISBN 978-80-86781-17-4.

MÁCHAL, Jan. *O českém románu novodobém.* [online]. Praha: Springer, 1902. [cit.2023-10-29]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:56d49ee0-2f0c-11eb-bd18-005056827e51>

MENŠÍK, Jan. *Rukověť dějin české literatury.* [online]. Praha: Bursík & Kohout, 1919. [cit.2023-10-31]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:e42092a0-a831-11e2-b6da-005056827e52>

PREISSOVÁ, Gabriela. *Jiří Sumín (Amalie Vrbová).* [online]. Praha: Nákladem České akademie věd a umění, 1937. [cit.2023-11-03]. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:556400d4-320b-405c-83c5-6ab593860600>

FRIČ, Jan. *Dějiny literatury československé pro vyšší průmyslové školy, ústavy příbuzné i pro soukromé studium.* [online]. Praha: Šolc a Šimáček, 1930. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:cc896380-e6c2-11e8-9210-5ef3fc9bb22f>

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: Česká literatura devatenáctého století.* Praha: ARSCI, 2010. 326 s. ISBN 978-80-7420-011-3.

Kolektiv autorů. *Žena v české a slovenské literatuře.* Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006. 236 s. ISBN 80-7248-380-3.

PYNSENT, Robert B. *Đáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře.* Praha: Karolinum, 2008. 643 s. ISBN 978-80-246-1363-5.

KYSELÝ, Bohumil. *Amálie Vrbová (Jiří Sumín) (1863 - 1936)* [online]. Kojetín: Měks Kojetín, 2009. [cit.2023-10-30]. Dostupné z: <https://mekskojetin.cz/galerie-rodaku/amalie-vrbova>

HECZKOVÁ, Libuše – KOŽUŠNÍKOVÁ, Petra – MACHÁČOVÁ, Romana. *Jiří Sumín: Tajemství ženského psaní: katalog k výstavě z 20. prosince 2017 - 28. února 2018 pořádané v Galerii Moravské zemské knihovny v Brně*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2017, 82 s. ISBN 978-80-7051-239-5.

HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. 402 s. ISBN 978-80-7308-282-6.

Kolektiv autorů. *Česká žena v dějinách národa*. Praha: Novina, 1940. 245 s.

Kolektiv autorů. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.